

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Illimar Erich Tender

**KÄITUMISKONTROLI RAKENDAMINE JA MÕJU KORDUVKURITEGEVUSE
OHJAMISEL KARS § 424 KOHTUASJADES EESTI MAAKOHTUTE 2021. JA 2022.
AASTA KOHTUOTSUSTE PÕHJAL**

Magistritöö

Juhendaja:
dr. iur. Silvia Kaugia

Tartu
2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. JOOBESSEISUNDI JA ERINEVATE SÕIDUKITE MÕISTED	8
1.1. Joobeseisund	8
1.1.1. Alkoholihoove.....	8
1.1.2. Narkojoove	11
1.2. Mootor- ja maastikusõiduk ning tramm.....	12
2. KARISTUSSEADUSTIKU § 424 KOOSSEISUST.....	15
2.1. Objektiivne koosseis.....	15
2.1.1. Objektiivse koosseisu muudatused ajas.....	15
2.2.2. Objektiivne koosseis praegu.....	15
2.2. Subjektiivne koosseis.....	17
2.3. Karistusest tingimisi vabastamine ja üldkasulik töö.....	17
2.4. Käitumiskontrolli kohustused	20
2.4.1. Negatiivsed ja positiivsed kohustused	20
2.4.2. Elektrooniline valve	22
3. KOHTULAHENDITE ANALÜÜS	23
3.1. Kohtulahendite valim ja intervjuu	23
3.2. Menetlusliigid ja süüdimõistetute hulk.....	24
3.3. Süüdimõistetute isikuandmed	27
3.4. Süüdimõistetutel esinenud alkoholi- ja/või narkojoove.....	29
3.4.1. Alkoholihooves isikud	29
3.4.2. Narkojooves isikud.....	31
3.4.3. Narkootikumidega seotud süüteod	32
3.4. Käitumiskontroll	33
3.4.1. KarS § 424 lg 1 järgi karistatud isikute allutamine käitumiskontrollile	33
3.4.2. Käitumiskontrolli raames määratud käitumiskontrolli kohustuste arv	37

3.4.3. Käitumiskontrollile allutamise seos teiste kuritegude toimepanemisega.....	38
3.5. KarS § 424 lg 2 järgi karistatud isikud	41
4. JÄRELDUSED JA VÕIMALIKUD LAHENDUSED	45
4.1. Vahekokkuvõte	45
4.2. Ravi.....	45
4.3. Alkolukk ja DADSS	46
KOKKUVÕTE.....	49
THE UTILIZATION AND EFFECTS OF SUPERVISION OF CONDUCT ON REDUCING RECIDIVISM AMONG PENAL CODE § 424 OFFENDERS (SUMMARY).....	53
KASUTATUD LÜHENDID	57
KASUTATUD ALLIKAD	58
Kasutatud kirjandus	58
Kasutatud õigusaktid.....	59
Kasutatud kohtupraktika	60
Kasutatud Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendid	60
Kasutatud Riigikohtu kohtulahendid.....	60
Kasutatud ringkonnakohtute kohtulahendid.....	61
Kasutatud maakohtute kohtulahendid	61
Kasutatud muud kohtulahendid.....	62
Kasutatud elektroonilised allikad.....	62

SISSEJUHATUS

Eesti inimesed on juba aastaid olnud alkoholitarbimise poolest maailmas esirinnas. Näiteks OECD ehk Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni uuringute kohaselt tarvitati Eestis 2021. aastal ühe inimese kohta keskmiselt 11,1 liitrit puhast alkoholi (etanolit), kusjuures OECD riikide arvestuses mahtusid kõik kolm Balti riiki esiviisikusse.¹ Rohkelt tarvitatakse ka keelatud uimasteid ehk narkootikume – 2020. aasta seisuga paigutus Eesti Euroopa riikide arvestuses näiteks kanepi ja kokaiini kasutamise arvukuse poolest nõ kõige kriitilisemasse vahemikku.²

Lisaks eelnevale omavad ja kasutavad paljud Eesti elanikud autot, kusjuures 2021. aastal oli Eestis 1000 elaniku kohta 620 autot.³ Paraku tähendab eeltoodu, et ka suur osa alkoholi või narkootikume tarvitanud isikutest istub autorooli, seda sageli kuriteokoosseisule vastavas joobeseisundis – narkojoobes või alkoholisisaldus veres üle 1,5 promilli. Näiteks 2022. aastal registreeriti 4208 väärteujoobes (LS⁴ § 224) ning 2429 kuriteujoobes (KarS⁵ § 424) mootorsõiduki, maastikusõiduki või bussi juhtimist.⁶ Just joobes sõidukijuhtimine moodustab lõviosa (82%) liikluskuritegudest süstemaatilise juhtimisõigusega sõitmise ees (14%), samuti toimus 2022. aastal joobes juhi osalusel 134 inimkannatanuga liiklusõnnetust.⁷

Magistritöö autor on lisaks koolis õpitud teooriale puutunud joobes juhtimise menetluste ja selle toimepanijatega kokku ka praktikas, läbides menetluspraktika Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuuris ja Lõuna ringkonnaprokuratuuris. Praktikate käigus oli autoril võimalik osaleda kümnetel kokkuleppemenetluse kokkulepete sõlmimistel, aga ka kohtuistungitel, sh kokkulepete kinnitamistel.

¹ The Organization for Economic Cooperation and Development. Alcohol consumption, 2023. Arvutivõrgus: <https://data.oecd.org/healthrisk/alcohol-consumption.htm> (30.03.2024).

² European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. European Drug Report 2020: Trends and Developments. Publications Office of the European Union, Luxembourg 2020, lk-d 18 ja 23.

³ European Union. Number of cars per inhabitant increased in 2021. Eurostat, News Articles 2023. Arvutivõrgus: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230530-1> (30.03.2024).

⁴ Liiklusseadus. – RT I, 22.12.2023, 4.

⁵ Karistusseadustik. – RT I, 22.03.2024, 2.

⁶ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2022. Liikluskuriteod. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/liikluskuriteod/> (30.03.2024).

⁷ *Ibid.*

Kuigi KarS § 424 lg 1 ehk esmakordse joobeseisundis mootorsõiduki juhtimise korral lõpetatakse üha suurem osa menetlustest oportuuniteediga⁸, päädib valdav osa nendest menetlustest isiku karistamisega kriminaalkorras. Teatud juhtudel, näiteks vabastades süüdlase karistusest tingimisi (KarS § 74) või asendades karistuse üldkasuliku tööga (KarS § 69), on kohtul võimalus isik allutada käitumiskontrollile KarS § 75 mõttes. Käitumiskontroll kujutab endast kontrollnõudeid või lisaks kontrollnõuetele ka erinevaid kohustusi, mis on ennekõike suunatud uute kuritegude toimepanemise riski maandamisele.⁹ Kuna (korduv)kuritegevus on riigi erilise tähelepanu all ja selle ennetamine kuulub kriminaalpoliitika põhieesmärkide hulka¹⁰, täidab potentsiaalselt ka käitumiskontroll riigi seisukohast olulist ülesannet. Küll aga tuleb seejuures arvestada, et käitumiskontroll pole ainuke tegur, mis retsidiivsust võib mõjutada – seda võivad mõjutada ka isiku sugu, vanus, süüteo iseloom ja muud asjaolud.¹¹

Käesoleva uurimuse põhiohk ongi just käitumiskontrollil, täpsemalt KarS § 424 lg 1 järgi kriminaalkorras karistatud isikutele KarS § 75 raames määratavatel lisakohustustel. Magistritöö laiem eesmärk on tuvastada, kas ja millist rolli võib käitumiskontroll mängida isiku mõjutamises, hoidmaks teda edasiste süütegude toimepanemisest. Autori hinnangul kuuluvad asjakohasesse võrdlusgruppi kriminaalkorras karistatud isikud, kes vabastati KarS § 73 alusel karistusest tingimisi katseajaga, ent käitumiskontrollile allutamata. Seda põhjusel, et nii KarS § 73 kui ka käitumiskontrolli rakendamise korral pidasid kohtud vajalikuks süüdlast kriminaalkorras karistada (st menetlust oportuuniteediga ei lõpetatud), kuid samas ei mõistetud neid isikuid realselt vangi ja seega säilis ka võimalus panna sama tegu uuesti toime. Magistritöö kitsamad eesmärgid on tuvastada käitumiskontrolliga seonduvad võimalikud probleemkohad ja pakkuda neile lahendusi. Uurimusse on kaasatud kõigi Eesti maakohtute 2021. ja 2022. aasta kohtulahendid, et selgitada välja võimalikud erinevused käitumiskontrolli kohustuste rakendamisel ja võrrelda nende mõju.

Kui varem pidi süüdlane KarS § 424 lg 1 koosseisu täitmiseks olema sama teo toime pannud korduvalt¹², siis enam ei ole korduvus koosseisutunnus. Seejuures võib üleüldse olla tegemist süüdlase esimese seaduserikkumisega, mistõttu võib kohtu hinnangul sageli puududa vajadus koormata isik kohustustega üle.

⁸ A. Ahven, K. Tüllinen. Joobes sõidukijuhtimise analüüs: karistuspraktika ja selle mõju süüdlaste hilisemale retsidiivsusele. Kriminaalpoliitika lühianalüüs Nr 9/2022, lk 6.

⁹ RKKKm 07.03.2019, 1-09-14104, p 23.

¹⁰ Justiitsministeerium. Riigikogu otsus. Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030, lk 6.

¹¹ C. Tetal jt. Criminal Sanctions and Recidivism, 2009. Arvutivõrgus: <https://csl.mpg.de/en/projects/criminal-sanction-and-recidivism> (30.03.2024).

¹² Karistusseadustiku 01.09.2002 redaktsioon. – RT I 2002, 86, 504.

Autor püstitab järgmised hüpoteesid:

- 1) KarS §-s 424 lg 1 järgi süüdi mõistetud isikutele määratakse käitumiskontrolli kohustusi pigem harva;
- 2) võrreldes isikutega, kellele käitumiskontrolli kohustusi ei määratud (st kes vabastati karistusest tingimisi KarS § 73 alusel), on sama teo toimepanemise tõenäosus väiksem nende isikute hulgas, kellele nimetatud kohustus(ed) määrati.

Joobes juhtimise temaatika on väga aktuaalne. Nimetatud paragrahvi on korduvalt muudetud ning ka meediast käib sageli läbi ettepanekuid joobes juhtimise vähendamiseks – mh karistuste karmistamise kaudu¹³ –, kuid tänase päevani pole suudetud leiutada imevitsa (korduva) joobes juhtimise vähendamiseks. Ka magistritöö kirjutamise ajal on Justiitsministeerium välja pakkunud uue idee, mille kohaselt peaks isiku tervisetõend kaotama kehtivuse kohe pärast politseile vahelejäämist, millega omakorda kaasneks juhtimisõiguse peatumine.¹⁴

Kui varasemalt on KarS §-ga 424 seonduvalt uuritud näiteks juhtimisõiguse äravõtmise praktikat¹⁵ ja üldisemalt ka erinevate karistus- ja mõjutusmeetmete rakendamist¹⁶, on autori hinnagul veelgi olulisem püüda välja selgitada, kas praktika põhjal on meetmed ka tegelikkuses oma eesmärgi täitnud. Seda eriti olukorras, kus arusaamad „õigest ja valest“ regulatsioonist on väga erinevad ja joobes juhtide osakaal liikluses on jätkuvalt kõrge. Kehtiva seaduse jõustumisest möödus 2022. aastal aga juba 5 aastat¹⁷, mistõttu on autori arvates möödunud sobiv ajavahemik, andmaks hinnang senise karistuspoliitika edukusele.

Osaliselt liigitub magistritöö seega retsidiivsusuuringute hulka.¹⁸ Tuginedes Riigi Teatajas avaldatud maakohtute lahenditele selgitatakse magistritöös välja, kui suur hulk 2021. või 2022. aastal KarS § 424 lg 1 järgi karistatud isikutest on kindla ajavahemiku jooksul pannud nimetatud teo toime uuesti. Retsidiivsusuuringute rakendusala ulatub sageli aga kaugemale, olles mh aluseks retsidiivsuse vähendamise meetmete mõju hindamisel.¹⁹ Ka käesolev

¹³ E. Ellermaa. Ministeeriumid kavandavad seadusemuudatusi joobes juhtimise vähendamiseks. ERR, 2020. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1024267/ministeeriumid-kavandavad-seadusemuudatusi-joobes-juhtimise-vahendamiseks> (30.03.2024).

¹⁴ Justiitsministeerium. Riik otsib võimalust sõltlastest roolijoodikud liiklusest eemaldada. ERR, 2023. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1609006394/riik-otsib-voimalust-soltlastest-roolijoodikud-liiklusest-eemaldada> (30.03.2024).

¹⁵ L. Talumäe. Joobeseisundis juhtimise eest mootorsõiduki juhtimisõiguse äravõtmise kohaldamise praktika Harju Maakohtus 2012-2015. Magistritöö. Juhendaja Jaan Ginter. Tartu: Tartu Ülikool 2016.

¹⁶ I. Laas. Karistus- ja mõjutusmeetmed karistusseadustik § 424 rakendamisel. Magistritöö. Juhendajad Jaan Sootak ja Toomas Liiva. Tartu: Tartu Ülikool 2020.

¹⁷ Karistusseadustiku 01.11.2017 redaktsioon. – RT I, 07.07.2017, 5.

¹⁸ M.-L. Sööt. Uuringutest ja mõjude analüüsist kriminaalpoliitika näitel. – Juridica VIII, 2010, lk 620.

¹⁹ A. Ahven, J. Salla, S. Vahtrus. Retsidiivsus Eestis. Justiitsministeerium, Tallinn 2010, lk 22.

magistritöö on oma eesmärgilt suuresti mõju-uuring – kohtulahendite pinnalt püütakse tuvastada, kas ja kui olulist rolli on käitumiskontrolli kohustused potentsiaalselt mänginud kriminaalkorras karistatud isikute korduvkuritegevuse vähendamisel.

Eesmärkide saavutamiseks püstitab autor järgmised uurimisülesanded:

- kaardistada Eesti maakohtute 2021. ja 2022. aasta kohtupraktika KarS § 424 lg 1 ja selle raames rakendatava käitumiskontrolli (KarS § 75 lg-d 1 ja 2) osas;
- tuvastada olulisemad keskmist joobes juhti ja teopilti iseloomustavad andmed;
- analüüsida saadud tulemusi, mh selgitada välja isikute osakaal, kes panid nimetatud teo toime uuesti;
- mõistmaks paremini kriminaalhooldusametnike otsustusruumi konkreetsete käitumiskontrolli kohustuste osas, viia läbi intervjuu Justiitsministeeriumi vastava esindajaga.

Magistritöö on jagatud neljaks peatükiks. Esimeses peatükis tuuakse välja olulisemad magistritöös kasutatavad terminid, näiteks alkoholi- ja narkojoove ning erinevad sõidukid. Teine peatükk avab käesoleva uurimuse keskseima paragrahvi – KarS § 424 – olemuse, mh nimetatud sätte muudatused ajas ja võimaluse allutada süüdlane käitumiskontrollile. Kolmas peatükk on empiiriline ja selle põhirõhk on Eesti maakohtute 2021. ja 2022. aasta KarS § 424 lg 1 kohtuotsuste kvantitatiivsel analüüsil. Viimases, neljandas osas esitab autor omapoolseid ettepanekuid joobes juhtimise kui levinuima liikluskuriteo vähendamiseks.

Magistritöö põhiallikad on Eesti maakohtute kohtuotsused, aga ka Riigikohtu praktika, erinevad seadused ja seadustikud ning KarSi kommenteeritud väljaanne. Lisaks on töös kasutatud nii eesti- kui võõrkeelset (õigus)kirjandust ning mitmetes valdkondades varasemalt läbiviidud uuringuid ja statistikat. Erinevuste ilmestamiseks riikide seadusandluses on autor toonud näiteid ka Saksa kohtupraktikast ja tõlgendustest – rääkimata Saksa õiguse suurest eeskujust tervikuna²⁰ on mh LS eelnõu koostamisel sealseid põhimõtteid arvestatud²¹.

Märksõnad: joobes juhtimine, käitumiskontroll, retsidiivsus.

²⁰ M. Luts-Sootak. Eesti õiguse Saksa päike. – Juridica 2023/6, lk-d 440-442.

²¹ Eelnõude infosüsteem. LS seletuskiri 2006, lk-d 2-3. Arvutivõrgus: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/eoigus/154635#0921RISu> (30.03.2024).

1. JOOBESEISUNDI JA ERINEVATE SÕIDUKITE MÕISTED

1.1. Joobeseisund

1.1.1. Alkoholijoove

Alkoholil ei ole üht konkreetset mõistet. Alkoholiseaduse²² § 2 lg 1 defineerib alkoholi kui toidugruppi, mille moodustavad alkohoolsed joogid ning piiritus. Sotsiaalministeeriumi kodulehe kohaselt on alkohol aga etanooli sisaldav jook, mis on sõltuvust tekitava ja uimastava toimega.²³ Ühtlasi võib alkohol mõjutada ajukeemiat ning tekitada füüsilist sõltuvust, mis võib pikas perspektiivis põhjustada erinevaid terviseprobleeme – vähkkasvajad, maksahaigused, südame- ja veresoonkonnahaigused, probleemid vaimse tervisega jpm. Lühiajaliselt võib alkohol inimestele mõjuda erinevalt, näiteks sõltub see soost, kehakaalust ning regulaarse tarbimise tõttu kujunenud tolerantsist (vt Tabel 1). Samadest asjaoludest, ent näiteks ka sellest, kui palju isik on varasemalt söönud, sõltub ka kainenemise kiirus, mis on keskmiselt 0,1 promilli tunnis.²⁴

Tabel 1. Erinevate alkoholikoguste hinnanguline mõju inimeste käitumisele

Alkoholi kogus veres (promillides, mg/g)	Muutus käitumises
0,2 – 0,3	Kerge lõdvestatus ja meeleolu võimendatus
0,4 – 0,6	Lõdvestatus, soojus, emotsioonide võimendatus, kergelt häiritud mälu ja mõtlemisvõime
0,7 – 0,9	Tasakaalu-, kõne- ja reaktsioonihäired, vähenenud arutlus-, otsustus-, nägemis-, kuulmis- ja motoorsed võimed, võimalik eufooria
1,0 – 1,2	Võimendunud eelmises punktis nimetatud häired, samuti tugevad mäluprobleemid, võimalikud valjuhäälsus ja agressiivsus
1,3 – 1,5	Raskused rääkimise ja kõndimisega, tugevalt häiritud mõtlemis- ja otsustusvõime ning taju, eufooria asendumine masenduse ja vihaga

²² Alkoholiseadus. – RT I, 28.09.2023, 1.

²³ Sotsiaalministeerium. Alkohol. Arvutivõrgus: <https://www.sm.ee/alkohol> (30.03.2024).

²⁴ Tervise arengu instituut. Alkoholi toime. Arvutivõrgus: <https://alkoinfo.ee/et/moju/alkoholi-toime/> (30.03.2024).

1,6 – 1,9	Tugevad negatiivsed emotsioonid, võimalikud mäluaugud, raskelt kahjustunud motoorsed võimed
>2,0 – ≤2,5	Oimetus, võimetus asjadest aru saada või kõndida, valutunde puudumine, oksendamine ja lämbumisoht
>2,5 – ≤3	Kõikide füüsiliste, psüühiliste ja tajufunktsioonide tugev häiritus, emotsionaalne tundetus, suurenenud lämbumisoht okserefleksi häirituse tõttu
>3 – ≤3,5	Poolteadvusetu olek, võimalik äkiline teadvusekaotus
>3,5 – ≤4	Võimalik kooma, hingamiskatkestused
>4	Hingamine ja südame töö on häiritud, tõenäoline kooma või surm

Allikas: Tervise arengu instituut. Alkoholi toime. Arvutivõrgus: <https://alkoinfo.ee/et/moju/alkoholi-toime/>.²⁵

Tabel on autori koostatud.

KarS § 424 subjekt on erilise isikutunnusega isik, st isik peab olema joobeseisundis. Joobeseisundi mõiste avab korrakaitseaduse (KorS)²⁶ § 36 lg 1, mille kohaselt joobe- kui tervise seisund väljendub isiku väliselt tajutavates funktsioonides ja reaktsioonides, mis on muutunud või häiritud alkoholi, narkootilise, psühhotroopse või muu joovastava aine tarvitamise tõttu. Seetõttu tuleb eristada mõisteid *joove* ja *tarvitamine* – igasugune tarvitamine ei põhjusta joovet, samuti pole karistuse mõistmisel oluline, kas joobe põhjustas tarvitamine või tekkis see muul moel.²⁷

Alkoholi puhul tuleb omakorda eristada mõisteid *lubatud piirmäära ületamine* ja *joove* – esimesel juhul on tegemist olukorraga, mil isikust tulenev liiklusoht juhina on eelduslikult väiksem kui joobeseisundis isikust lähtuv oht.²⁸ Seetõttu kvalifitseeritakse sõiduki või trammi juhtimine seadusandja määratud alkoholi piirmäära ületamisel väärteoks LS § 224 mõttes, joobeseisundi korral aga kuriteoks KarS § 424 alusel (vt Tabel 2). Küll aga on olemas ka erand: LS § 69 lg 2 p 2 kohaselt loetakse juht joobeseisundis olevaks ka juhul, kui mõõtmistulemuse põhjal on isik üksnes ületanud lubatud piirmäära, ent tema väline käitumine viitab sellele, et ta

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Korrakaitseadus. – RT I, 14.03.2023, 29.

²⁷ RKKKo 22.06.2009, 3-1-1-49-09, p 9.

²⁸ Riigikogu XI koosseis. Eelnõu nr 179 seletuskiri: Liiklusseaduse ja karistusseadustiku ning nendega seonduvate seaduste muutmise seadus, 19.12.2007.

pole suuteline sõidukit piisava turvalisusega juhtima. Tõenäoliselt on seadusandja arvestanud asjaoluga, et kuna tegemist on numbrilise näitajaga ning invidiidid reageerivad alkoholile väga erinevalt, siis pole võimalik üksnes arvuliselt määrata, millal pidada isikut (ja tema tegu) piisavalt ohtlikuks, et kohus kvalifitseeriks selle kuriteoks.

Tabel 2. Teo kvalifitseerimine väär- või kuriteoks lähtuvalt alkoholi- või narkojoobe suuruselt

	LS § 224 lg 1	LS § 224 lg 2	KarS § 424 lg 1	KarS § 424 lg 1
Alkoholi sisaldus veres (mg/g)	0,2 – 0,49	0,5 – 1,49	≥0,50 ja ilmselgelt pole võimeline liikluses osalema	≥1,50
Alkoholi sisaldus 1 liitris väljahingatavas õhus (mg/l)	0,1 – 0,24	0,25 – 0,74	≥0,25 ja ilmselgelt pole võimeline liikluses osalema	≥0,75
Narkojoobe suurus	–	–	Pole määratletud	Pole määratletud

Allikas: Liiklusseadus. – RT I, 22.12.2023, 4; Korrakaitseadus. – RT I, 14.03.2023, 29; Karistusseadustik. – RT I, 22.03.2024, 2.

Tabel on autori koostatud.

LS §-s 69 lg 1 on sätestatud, et nii lubatud piirmäära ületamine kui ka joobeseisundi olemasolu tuvastatakse KorSi alusel. KorSi § 38 kohaselt kontrollib korrakaitseorgan (politsei) indikaatorvahendiga alkoholi sisaldumist isiku väljahingatavas õhus või tuvastab alkoholihoobe tõendusliku alkomeetriga. Lisaks on joobeseisund võimalik tuvastada vereproovi uuringuga, mille tegemist saab isik nõuda, kuid see võidakse teostada ka sunniviisiliselt, kui isik pole võimeline joobeseisundi tuvastamiseks tõendusliku alkomeetriga või keeldub sellest. Kuna LS seob joobeseisundi olemasolu kindlate numbriliste näitajatega, ei saa KarS § 424 järgi vastutusele võtta isikut, kelle joobeseisundit pole tuvastatud vereproovi uuringu või tõendusliku alkomeetriga – alkoholi määra organismis ei saa tõendada näiteks tunnistaja ütluste²⁹ või indikaatorvahendi näidu³⁰ abil, samuti mitte arstlikul läbivaatusel bioloogilist materjali uurimata³¹.

²⁹ RKKKo 04.01.2010, 3-1-1-112-09 p 9.

³⁰ RKKKo 26.11.2009, 3-1-1-98-09, p 17.

³¹ RKKKo 27.10.2009, 3-1-1-95-09, p 8.

Alkoholi piirmääral ega joobeseisundil pole aga üht kindlat rahvusvaheliselt tunnustatud numbrilist näitajat. Kui Eestis algab piirmäära ületamine alates 0,2 promillist, siis näiteks Saksamaal alles 0,5 promillist. Ühtlasi kehtivad Saksamaal mõningad erandid, mh nulltolerants alla 21-aastaste, esmase kategooria juhilubade omanike ja elukutseliste juhtide (nt bussijuhtide) puhul.³² Seevastu kuriteojoobe alampiir on Saksamaal madalam kui Eestis – sealse arusaama kohaselt algab juhi täielik võimetus juhtimisega toime tulla alates 1,1 promillist.³³

1.1.2. Narkojoove

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduse (NPALS)³⁴ § 3¹ kohaselt kehtestab psühhotroopsete ja narkootiliste ainete nimekirja valdkonna eest vastutav minister määrusega, lähtudes ÜRO 1971. aasta psühhotroopsete ainete konventsioonist, ÜRO 1961. aasta narkootiliste ainete ühtsest konventsioonist, Raviameti ettepanekutest ja ainete kuritarvitamise riski suurusest. Nimetatud määruse³⁵ kohaselt kuuluvad narkootiliste ja psühhotroopsete ainete hulka nii lisas 1 loetletud ained, nende soolad, isomeerid, eetrid, estrid ja selliseid aineid sisaldavad ravimid. Lisas 1 nimetatud ained saab nende mõju järgi isikule liigitada kuueks:

- 1) taju ja tunnetust muutvad ained jagunevad omakorda dissotsiatiivideks ja psühhedeelikumideks. Nendest esimesed võivad põhjustada kehast eemaldumise tunde, mõjutades lisaks ka taju, kuulmist ja nägemist. Psühhedeelikumid aga kehast eemaldumise tunnet ei tekita, vaid mõjutavad üksnes nägemist, taju ja kuulmist (aeg, ümbritsev keskkond jms). Levinuim dissotsiatiiv on ketamiin, enimkasutatav psühhedeelikum aga LSD;
- 2) ergutava toimega ained ehk stimulandid. Stimulandid, nagu näiteks kokaiin ja amfetamiin, tõstavad vererõhku ning kiirendavad hingamist ja pulssi. Kui üldjuhul suurendavad stimulandid heaolutunnet ja parandavad meeleolu, siis võivad need põhjustada ka agressiivsust, ärevust ja paranoiat;
- 3) pärssiva toimega ained ehk depressandid. Erinevalt stimulantidest aeglustavad depressandid hingamist ja pulssi. Depressandid mõjutavad kesknärvisüsteemi ning

³² Straßenverkehrsgesetz. – Bundesministerium der Justiz. Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/stvg/> (30.03.2024).

³³ KG Berlin, Urt. v. 10.05.2022 - (3) 121 Ss 67/21 (27/21). Arvutivõrgus: https://www.burhoff.de/asp_weitere_beschluesse/inhalte/7162.htm.

³⁴ Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus. – RT I, 03.02.2023, 6.

³⁵ Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjad ning nende ainete meditsiinilisel ja teaduslikul eesmärgil käitlemine. – RT I, 20.12.2023, 41.

võivad vähendada koordineerimis- ja keskendumisvõimet, samuti ka eneseteadvust. Depressandid on näiteks GHB ja GBL;

- 4) eufooriat põhjustavad ained ehk opioidid. Opioidid, nagu näiteks kodeiin ja heroiin, aeglustavad sarnaselt depressantidega kesknärvisüsteemi talitlust ning informatsiooni liikumist aju ja keha vahel, mistõttu tarvitatakse neid sageli valu leevendamiseks;
- 5) suhtlemis- ja empaatiavõimet suurendava toimega ained ehk empatogeenid. Empatogeenid, põhjustades dopamiini ja serotoniini vabastamist, võivad parandada enesetunnet ning suurendada naudingut ja energiataset. Küll aga võivad need ained põhjustada ka depressiooni, vedelikupuudust ja meeleolu kõikumisi. Enimkasutatav empatogeen on MDMA ehk rahvakeeli *Ecstasy*;
- 6) mitme uimasti toimega ained ehk kannabinoidid – kannabinoide, millest levinuim on kanep, on kõige keerulisem liigitada. Kannabinoidid võivad põhjustada eufooriat ja meelte tundlikkust, ent võivad ka halvendada reaktsiooni- ja koordineerimisvõimet ning põhjustada paanikat.³⁶

Kui alkoholihoobe puhul on kehtestatud kindlad piirmäärad, siis narkojoobe puhul pole seda siiani teha suudetud.³⁷ Küll aga tuleneb kohtupraktikast³⁸, et ekspert ei pea joovet tuvastama ekspertiisi vormis – sellist nõuet pole sätestatud ei LS-s ega ka mitte kriminaalmenetluse seadustikus (KrMS)³⁹, mistõttu piisab KorSi nõuete järgimisest.

1.2. Mootor- ja maastikusõiduk ning tramm

KarS §-s 424 on välja toodud kolme tüüpi sõidukid – mootorsõiduk, maastikusõiduk ja tramm. Nendest esimene on sõiduk, mis liigub mootori jõul. Samas tuleneb LS-st, et mootorsõidukiks ei peeta trammi, maastikusõidukit, pisimopeedi, robotliikurit, kergliikurit, jalgratast, piiratud liikumisvõimega isikule kasutamiseks ettenähtud mootoriga sõidukit ega sõidukit, mille valmistajakiirus ei ületa kuut kilomeetrit tunnis. Järelikult liigituvad nimetatud seaduse tähenduses mootorsõidukiks üksnes auto, buss, liikurmasin, mootorratas, mopeed, traktor ja sõiduauto⁴⁰:

- 1) auto valmistajakiirus ületab 25 km/h, sellel on vähemalt 4 ratast ning see on mõeldud kas eritööde tegemiseks, sõitjate või veose veoks või sõidukite haakes vedamiseks.

³⁶ Tervise arengu instituut. Mis on narkootikumid ja kuidas neid liigitatakse? Arvutivõrgus: <https://www.narko.ee/mis-on-narkootikumid-ja-kuidas-neid-liigitatakse/> (30.03.2024).

³⁷ Schönke/Schröder, Strafgesetzbuch, 27. Auflage 2006; § 316 Rn 6.

³⁸ TrtRngKo 03.05.2016, 1-15-9233, p-d 17 ja 18. Riigikohus jättis kassatsioonkaebuse menetlusse võtmata.

³⁹ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.03.2024, 4.

⁴⁰ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2021, § 422/3.1.

Autoks peetakse mh elektrikontaktliiniga ühendatud mitterööbassõidukit, ent mopeed, traktor, liikurmasin ega mootorratas pole auto LS tähenduses;

- 2) buss on samuti auto, ent sellel on tavalise autoga võrreldes kaks erinevat omadust: buss on mõeldud üksnes sõitjate veoks, samuti on sellel lisaks juhikohale rohkem kui 8 istekohta;
- 3) liikurmasina valmistajakiirus on $>6 - <40$ km/h, see liigub kas ratastel või roomikul ning see on mõeldud kindla töö tegemiseks. Auto alusel valmistatud eritöomasin ei ole liikurmasin;
- 4) mootorrattal on kaks ratast ning selle valmistajakiirus on üle 45 km/h või sise põlemismootori töömaht enam kui 50 kuupsentimeetrit. Mootorratas võib olla külghaagisega ning mootorrattaks peetakse ka eelmistele tingimustele vastavat sümmeetrilise rataste asetusega kolmerattalist mootorsõidukit;
- 5) mopeedi valmistajakiirus on ≤ 45 km/h, sellel on kas kaks, kolm või neli ratast ning selle tühimass ei ületa 425 kilogrammi. Kahe- ja kolmerattalise mopeedi sise põlemismootori kasulik võimsus või elektrimootori suurim püsi-nimivõimsus on kuni neli kilovatti, neljarattalise mopeedi oma aga kuus kilovatti. Kahe- ja kolmerattalise mopeedi sise põlemismootori töömaht on kuni 50 kuupsentimeetrit, nagu ka kolme- ja neljarattalise mopeedi sädesüütega sise põlemismootori töömaht;
- 6) traktori valmistajakiirus on vähemalt 6 km/h, sellel on kas rattad või roomikud ning see on mõeldud põllu- või metsatööks. Traktori puhul kehtib sama põhimõte nagu liikurmasinal – auto alusel valmistatud eritöomasin ei ole traktor;
- 7) sõiduautil on juhikohale lisaks kuni kaheksa istekohta ning see on mõeldud sõitjate vedamiseks.

LS avab ka trammi ja maastikusõiduki mõisted, mille kohaselt esimene on elektrikontaktliiniga ühendatud rööbashaagisega või rööbashaagiseta rööbassõiduk sõitjate vedamiseks, teine aga mootori jõul maastikul liikumiseks ette nähtud liiklusvahend, kuid mis pole LS tähenduses mootorsõiduk.

Kuna joobes juht kasutab sõidukit liikluses osalemiseks, saab seda pidada süüteo toimepanemise vahendiks ja kohtul on õigus see konfiskeerida. Eeltoodu ei tähenda, et konfiskeerimise otsuse võiks langetada meelevaldselt – tegemist on materiaalses mõttes karistusega ning see kahjustab märgatavalt isiku omandipõhiõigust, mistõttu peab otsus olema kaalutletud. Järelikult on konfiskeerimine põhjendatud üksnes juhul, kui on alust eeldada, et

isik võib ka tulevikus säärase teo toime panna ning muud mõjutusvahendid (näiteks juhtimisõiguse äravõtmine) ei ole piisavad, et seda ära hoida.⁴¹

Seadustes ja muudes õigusaktides sätestatud reeglid, mis käsitlevad liiklusvahendeid ja nendega liikluses osalemist, võivad riigiti erineda. Kuigi Eestis on hüppeliselt kasvanud elektritõukerataste ja seeläbi ka kergliikuri osalusel toimunud liiklusõnnetuste arv⁴², on siiani ebaselged elektritõukerataid puudutavad sätted, mh juhile lubatud alkoholikogus organismis. Majandus- ja kommunikatsiooniministeriumi 2023. aasta ettepaneku kohaselt peaks LS sõnaselgelt sätestama, et kergliikuri juhi veres ei tohi olla alkoholi üle 0,5 promilli.⁴³ Seevastu näiteks Saksa praktikas⁴⁴ on leitud, et Saksamaa karistusseadustiku (StGB)⁴⁵ § 316 mõttes tuleb ka elektritõukeratast pidada mootorsõidukiks, mistõttu on elektritõukeratta ja autojuhi organismis lubatud alkoholi piirmäärad võrdsed.

⁴¹ RKÜKo 12.06.2008, 3-1-1-37-07, p 23.

⁴² Transpordiamet. Liiklusõnnetuste statistika. Arvutivõrgus: <https://www.transpordiamet.ee/liiklusõnnetuste-statistika> (30.03.2024).

⁴³ Majandus- ja kommunikatsiooniministerium. Liiklusseaduse, autoveoseaduse ning politsei- ja piirivalve seaduse muutmise seaduse eelnõu, 27.04.2023, lk 2.

⁴⁴ OLG Frankfurt am Main, judgement of 08.05.2023, Ref. 1 Ss 276/22.

⁴⁵ Strafgesetzbuch. – Bundesministerium der Justiz. Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (30.03.2024).

2. KARISTUSSEADUSTIKU § 424 KOOSSEISUST

2.1. Objektiivne koosseis

2.1.1. Objektiivse koosseisu muudatused ajas

KarSi § 424 objektiivne koosseis on aja jooksul muutunud. KarSi 01.09.2002 redaktsioon⁴⁶ nägi mootorsõiduki joobeseisundis juhtimise eest karistusena ette rahalise karistuse või vangistuse kuni kolm aastat, kusjuures isiku vastutusele võtmiseks pidid olema täidetud kaks tingimust: joobeseisund ja varasem karistatus sellise teo eest. Esimene suur muudatus leidis aset 01.07.2009⁴⁷, mil karistusliigid ja –määrad jäid küll samaks, ent koosseisu täitmiseks ei pidanud isik enam olema varasemalt joobeseisundis juhtimise eest karistatud. Samuti lisati paragrahvi sõnastusse lisaks mootorsõidukile ka tramm.

Teine ja siiani viimane oluline muudatus toimus 01.11.2017, mille tulemusel lisati sätte sõnastusse lisaks mootorsõidukile ja trammile ka maastikusõiduk, lisaks moodustati KarS § 424 lg-d 1–4. Selle muudatusega loodi praeguse ajani kehtiv KarS § 424, mille esimene lõige on identne 01.07.2009 redaktsiooni sõnastusega. Teises lõikes on sätestatud, et sama teo korduvat toimepanijat karistatakse kuni nelja-aastase vangistusega – rahalise karistuse mõistmine pole enam võimalik. Lõiked 3 ja 4 täpsustavad karistuse mõistmist, mille kohaselt võidakse teo esmakordsel toimepanemisel kohaldada lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmist alates kolmest kuust, korduval toimepanemisel aga tehakse seda (kehtiva juhtimisõiguse olemasolu korral) kindlasti. Samuti pole kohtul õigust teo korduval toimepanemisel jätta karistust täielikult tingimisi kohaldamata. Viimane tähendab keeldu vabastada isik täielikult karistuse kandmisest KarS § 73 või § 74 mõttes, mitte keeldu asendada karistus elektroonilise valve, ravi või üldkasuliku tööga.⁴⁸

2.2.2. Objektiivne koosseis praegu

Kehtiva KarSi § 424 lg 1 sätestab: „*Mootorsõiduki, maastikusõiduki või trammi juhtimise eest joobeseisundis karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.*“

⁴⁶ Karistusseadustiku 01.09.2002 redaktsioon. – RT I 2002, 86, 504.

⁴⁷ Karistusseadustiku 01.07.2009 redaktsioon.

⁴⁸ RKKKm 15.10.2020, 1-20-2476, p 17.

Joobeseisundi tõttu väheneb inimese suutlikkus hoida sõidukit kontrolli all, mistõttu on ohus ka teiste liiklejate omand, elu ja tervis.⁴⁹ Järelikult on tegemist abstraktse ohudeliktiga – karistatav on juba tegu kui selline ehk süüteo koosseisu täitmiseks pole nõutav negatiivse tagajärje (nt kellegi surma või avarii) saabumine.⁵⁰ Kuna mootor- või maastikusõiduki või trammi juhtimiseks loetakse juhi tegevust sõiduki kulgemise suunamisel ning tegu pannakse toime kogu sõiduki juhtimise aja vältel, on tegemist vältava deliktiga.⁵¹

KarS § 424 lg 2 kohaselt karistatakse sama teo korduvat toimepanijat kuni nelja-aastase vangistusega. Riigikohtu praktika kohaselt tuleb korduvust arvestada teo toimepanemise, mitte kohtulahendi tegemise hetke seisuga – viimane võiks põhjustada olukorra, kus näiteks lühimenetluse valinud kaastäideviijale mõistetakse kiirema menetlusliigi tõttu rangem karistus kui üldmenetluse läbinud kaastäideviijale. Ühtlasi võiks teistsugune tõlgendus kaasa tuua olukorra, kus kohtulahendi peale edasi kaevates on uue otsuse tegemisel varasem karistus juba kustunud.⁵²

KarS § 424 lg 3 sätestab, et kohus võib isikule teo esmakordse toimepanemise korral mõista lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmise alates kolmest kuust. Seega on KarS § 424 lg 3 erinorm KarS § 50 lg 1 p 1 suhtes, mille alusel võib kohus kuriteo korral lisakaristusena kohaldada juhtimisõiguse äravõtmist maksimaalselt kolmeks aastaks (ülemmäär), lisakaristuse alammäär üldnormi (KarS § 67 lg 3) kohaselt on aga 1 kuu⁵³. Erinorm KarS § 50 lg 1 p 1 suhtes on ka § 50 lg 3, mis paneb paika, et eriosas sätestatud juhtudel on karistusraamid kolmest kuust kuni kolme aastani. Üld- ja erinormi konkurentsi korral tuleb *lex specialis derogat legi generali* põhimõtte kohaselt kohaldada just erinormi, vastasel juhul kaotaks erinormid praktilise väljundi.⁵⁴ Magistritöö autori hinnangul on mitmetes kohtulahendites⁵⁵ ekslikult märgitud juhtimisõiguse äravõtmise alusena üksnes üldnorm ehk KarS § 50 lg 1 p 1, mitte § 50 lg 3 ja/või § 424 lg 3.

Lisaks pole KarS § 424 lg-s 3 sätestatud kolme kuu põhimõtte absoluutne – KarS § 61 lg 1 võimaldab erandlikel asjaoludel kohaldada karistust alla seaduses sätestatud alammäära, st

⁴⁹ RKÜKo 12.06.2008, 3-1-1-37-07, p 21.

⁵⁰ J. Sootak, P. Pikamäe, 22. ptk/2 ja § 424/1.

⁵¹ RKKKo 07.05.2008, 3-1-1-13-08, p 5.

⁵² RKKKo 02.05.2023, 1-22-5306, p 12.

⁵³ J. Sootak, P. Pikamäe, § 55/1.

⁵⁴ RKKKo 02.06.2011, 3-1-1-28-11, p 13.2.

⁵⁵ HMKo 21.05.2021, 1-21-2877; VMKo 29.04.2021, 1-21-2609.

kohaldada lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmist minimaalselt 1 kuuks.⁵⁶ Ka käesoleva magistritöö valimisse kuulub kohtuotsuseid⁵⁷, milles süüdlasele mõisteti lisakaristusena juhtimisõiguse äravõtmine alla miinimummäära ehk üheks või kaheks kuuks, ent mitte üheski neist polnud välja toodud, millistele erandlikele asjaoludele tugineti.

2.2. Subjektivne koosseis

Subjektivse koosseisu poolest eeldab KarS § 424 tahtlust kõigi objektiivse koosseisu elementide suhtes. Piisab kaudsest tahtlusest KarS § 16 lg 4 mõttes, st isik peab võimalikuks ja möönab, et ta on juhtimise hetkel joobeseisundis.⁵⁸ Küll aga ei tähenda eelnimetatu, et juht peab pidama võimalikuks, et tema organismis on joobeseisundile vastav alkoholikogus LS tähenduses – piisab sellest, kui isik peab võimalikuks ja möönab, et ta ei suuda liikluses juhina piisava kindlusega osaleda.⁵⁹ Ettevaatamatusega (täpsemalt näiteks hooletusega) KarS § 18 mõttes võib aga tegemist olla juhul, kui juht ei tea, et millegi tarvitamine võib põhjustada joobeseisundi, ent oleks seda kohusetundliku ja tähelepaneliku suhtumise korral pidanud ette nägema. See võib juhtuda näiteks siis, kui isik peab kanepisigarette tavaliseks sigarettiks.⁶⁰

Kuna teatud olukordades võib tahtluse ja ettevaatamatuse eristamine olla keeruline, tuleb subjektiivse koosseisu puhul hinnata eelkõige alkoholisisalduse suurust organismis ja ilmselgeid joobetunnuseid (koordinatsioonihäired, häirunud kõne, aeglustunud reaktsioon, käitumishäired jms).⁶¹ Eriti oluline on vahetegemine pärast 01.01.2015 aset leidnud KarSi muudatust, millega dekriminaliseeriti KarS §-s 424¹ sätestatud mootor-, maastikusõiduki või trammi juhtimine joobeseisundis ettevaatamatusest.⁶²

2.3. Karistusest tingimisi vabastamine ja üldkasulik töö

KarSi §-d 73 ja 74 näevad kohtunikele ette võimaluse vabastada süüdlane karistusest kas osaliselt või täielikult tingimisi. Erinevalt §-st 74 lubab § 73 jätta tingimisi kohaldamata lisaks vangistusele ka rahalise karistuse, mistõttu on võimalik KarS § 424 lg-s 1 sätestatud teo toime

⁵⁶ J. Sootak, P. Pikamäe, § 61/2.2.

⁵⁷ HMKo 19.09.2022, 1-22-4372; VMKo 12.04.2021, 1-21-2600; HMKo 09.12.2022, 1-22-6999.

⁵⁸ J. Sootak, P. Pikamäe, § 424/9.1.

⁵⁹ RKKKm 21.10.2019, 4-19-1178/20, p 3.2.

⁶⁰ RKKKo 22.06.2009, 3-1-1- 49-09, p 11.

⁶¹ Riigikogu XI koosseis, eelnõu nr 179 seletuskiri.

⁶² J. Sootak, P. Pikamäe, § 424/9.1.

pannud isikut karistusest tingimisi vabastada nii vangistuse kui ka rahalise karistuse korral.⁶³ Teo korduval toimepanemisel ehk § 424 lg 2 sätestatud koosseisu täitmisel kohalduvad mõnevõrra erinevad põhimõtted, kuna rahalise karistuse mõistmine on niikuinii välistatud, samuti ei ole lubatud jätta karistust täielikult tingimisi kohaldamata. Küll aga ei saa KarS § 73 ega § 74 alusel tingimisi vabastada lisakaristusest⁶⁴, mistõttu pole kohtul õigust § 424 lg 1 ega lg 2 korral mõistetud lisakaristust (nt juhtimisõiguse äravõtmine) jätta (kasvõi osaliselt) kohaldamata. Lisaks ei saa KarS § 73 ega 74 kohaldada ka juhul, kui karistus on asendatud üldkasuliku tööga (ÜKT) – see on nõ viimane võimalus vältida reaalselt vangistust.⁶⁵

Kohtupraktikas⁶⁶ on kujunenud põhimõte, et katseaeg peab olema pikem mõistetud vangistusest. Kuna KarS § 73 ja § 74 kohaselt on katseaja maksimaalne pikkus 5 aastat, pole võimalik karistusest tingimisi vabastada isikut, kellele mõistetud vangistus on pikem kui 5 aastat. KarS § 424 lg 1 ega ka mitte lg 2 puhul ei saagi tekkida olukorda, mil mõistetud vangistus on pikem kui maksimaalne katseaeg, sest KarS § 424 lg 2 maksimaalne karistus on vangistus pikkusega 4 aastat.

Kui KarS § 73 kohaselt on katseajal isiku sisuliselt ainuke kohustus hoiduda edasiste kuritegude toimepanemisest⁶⁷, siis § 74 puhul on sisuliselt tegemist kriminaalhooldusega, mis on isikule ka koormavam. Kitsamas ehk formaalses mõttes tähendab kriminaalhooldus karistusest tingimisi vabastamist koos käitumiskontrolliga (isik peab täitma KarS § 75 lg 1 ja 2 kontrollnõudeid ja lisakohustusi), laiemas ehk materiaalses mõttes isikule sotsiaalabi osutamist ja tema käitumise kontrollimist, eesmärgiga panna teda hoiduma edasiste kuritegude toimepanemisest.⁶⁸

Kontrollnõuete raames seatakse isikule KarS § 75 lg 1 alusel järgmised nõuded: elada kohtu määratud alalises elukohas ning alluda seal kriminaalhooldaja kontrollile, esitada kriminaalhooldajale andmeid elatusvahendite ja kohustuste täitmise kohta, ilmuda kriminaalhooldusosakonda registreerimisele kriminaalhooldaja määratud aegadel, saada kriminaalhooldajalt luba nii elu-, töö kui ka õppimiskoha vahetamiseks, elukohast lahkumiseks

⁶³ *Ibid.*, § 73/1.2.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ RKKKo 20.02.2007, 3-1-1-99-06, p 19.

⁶⁶ RKKKo 02.12.2011, 3-1-1-96-11, p 7.4.

⁶⁷ J. Sootak, P. Pikamäe, § 73/5.1.

⁶⁸ *Ibid.*, § 74/2.1.-2.2.

Eesti territooriumil pikemaks ajaks kui 15 päeva ning Eesti territooriumilt lahkumiseks ja väljaspool Eesti territooriumit viibimiseks.

Küll aga võib kohus, arvestades nii süüdlase isikut kui ka toime pandud tegu, määrata käitumiskontrolli raames täiendavaid kohustusi:

- 1) heastada kuriteoga tekitatud kahju kohtu määratud ajaks (KarS § 75 lg 2 p 1);
- 2) mitte tarvitada alkoholi (p 2);
- 3) mitte omada ega tarvitada narkootilisi või psühhotroopseid aineid (p 2¹);
- 4) mitte omada, kanda ega kasutada relva (p 3);
- 5) otsida endale töökoht või omandada üldharidus või eriala kohtu määratud tähtajaks (p 4);
- 6) alluda ravile, kui ta on selleks eelnevalt nõusoleku andnud (p 5);
- 7) täita ülalpidamiskohustusi (p 6);
- 8) mitte viibida kohtu määratud paikades ega suhelda kohtu määratud isikutega (p 7);
- 9) osaleda sotsiaalprogrammis (p 8);
- 10) alluda elektroonilisele valvele, kui ta on selleks eelnevalt nõusoleku andnud (p 9);
- 11) alluda alkoholi tarvitamise keelu täitmist kontrolliva elektroonilise seadme valvele, kui ta on selleks eelnevalt nõusoleku andnud (p 10);
- 12) täita eespool nimetatud kohustusi, mille isik on endale ise võtnud (KarS § 75 lg 4).

Kontrollnõuete või kohustuste eiramisel või mittenõuetekohasel täitmisel, samuti uue kuriteo toimepanemisel, võib kriminaalhooldaja isikut hoiatada, määrata uusi kohustusi, pikendada katseaga maksimaalselt aasta võrra või pöörata karistuse täitmisele. Seejuures tuleb arvestada isiku käitumist katseajal tervikuna, mitte üksnes mingi käitumiskontrolli tingimuse suhtes eraldi.⁶⁹ Samuti tuleb arvestada, et katseaja tingimuste rikkumine on ka uue väärteo toimepanemine, kui see on kuriteoga samalaadne. Järelikult on katseaja tingimuste rikkumine ka see, kui KarS § 424 järgi karistatud isik paneb katseajal toime väärteo LS § 224 kohaselt ehk juhib mootorsõidukit, olles ületanud alkoholi lubatud piirmäära, kuid mitte joobeseisundis.⁷⁰

KarS § 75 lg-s 2 sätestatud käitumiskontrolli kohustusi võib kohus määrata ka isikutele, kelle karistus asendatakse ÜKT-ga KarS § 69 mõttes. ÜKT-ga on võimalik asendada nii tähtajalist vangistust pikkusega kuni kaks aastat kui ka vangistust, mis pööratakse täitmisele katseaja ebaõnnestumise või katseajal uute kuritegude toimepanemise tõttu.⁷¹ Selleks peab ka süüdlase

⁶⁹ RKKKm 12.10.2012, 3-1-1-82-12, p 13.

⁷⁰ J. Sootak, P. Pikamäe, § 74/8.1 ja 9.

⁷¹ *Ibid.*, § 69/2.2.2. ja 2.2.4.

isik olema ÜKT sooritamiseks sobilik, näiteks hinnatakse töövõimet, emotsionaalset tasakaalukust, elukoha olemasolu jpm.⁷² ÜKT eesmärk on vähendada reaalse vangistusega kaasnevaid negatiivseid mõjusid – kuigi ÜKT kujutab endast karistusest tingimisi vabastamisega võrreldes süüdlase vaba aja suuremat piiramist (töötundide arvelt), säilib isikul samasugune võimalus uute kuritegude toimepanemiseks nagu karistusest tingimisi vabastamise korral. Selle vältimise tõenäosuse suurendamiseks sätestabki KarS võimaluse määrata süüdlasele ÜKT perioodiks täiendavaid käitumiskontrolli kohustusi.⁷³

2.4. Käitumiskontrolli kohustused

2.4.1. Negatiivsed ja positiivsed kohustused

Eelnevalt nimetatud käitumiskontrolli kohustused (KarS § 75 lg 2) saab tulenevalt nende olemusest liigitada kaheks: negatiivsed ja positiivsed.⁷⁴ Negatiivsed kohustused sarnanevad katseajaga – kui katseajal peab isik hoiduma õigusvastaste tegude toimepanemisest, siis ka negatiivsete kohustuste raames on isikul kohustus mingitest tegudest hoiduda.⁷⁵ Küll aga ei tohi negatiivset kohustust määrata meelevaldselt, st isikust tulenevad kriminogeensed riskid peavad olema seotud konkreetse negatiivse kohustusega.⁷⁶ Kuna isiku süüdimõistmiseks KarS § 424 lg 1 alusel pidi isikul teo toimepanemise hetkel esinema kas alkoholi- või narkojoove või mõlemad, võivad negatiivsetest kohustustest olla asjakohased nii alkoholi tarvitamise keeld kui ka keeld omada või tarvitada psühhotroopseid aineid – välistatud pole mõlema kohustuse määramine üheaegselt.⁷⁷ Lisaks on kohtupraktikas süüdlase suhtes kohaldatud KarS § 75 lg 2 p-s 7 sätestatud negatiivset kohustust ehk keeldu suhelda teadvalt narkootikumide tarvitavate isikutega või narkootikumide ebaseadusliku käitlemise eest süüdimõistetud isikutega.⁷⁸

Vastupidi negatiivsetele kohustustele sunnitakse positiivsete kohustuste raames isikut toime panema konkreetset aktiivset tegu. Näiteks KarS § 75 lg 2 p 8 sätestatud kohustus – sotsiaalprogrammis osalemine – kujutab endast positiivset kohustust, mille raames peab

⁷² *Ibid.*, § 69/2.3.3.

⁷³ *Ibid.*, § 69/1.1. ja 1.3.

⁷⁴ *Ibid.*, § 75/2.3.1.

⁷⁵ *Ibid.*, § 75/2.3.3.

⁷⁶ J. Salla. Karistuses asendamist ja karistusest vabastamist puudutavad muudatused. – *Juridica* 2014/8, lk-d 594-599.

⁷⁷ HMKo 19.01.2022, 1-22-166.

⁷⁸ HMKo 05.05.2022, 1-22-2622.

süüdlane tegema aktiivse teo ehk osalema sotsiaalprogrammis.⁷⁹ Küll aga ei pea olema tegemist ilmtingimata just kriminaalhoolduse pakutava programmiga, vaid see võib olla ka muu teraapiline tegevus, näiteks osalemine anonüümsete alkohoolikute või narkomaanide rühmatöös.⁸⁰ Samuti on üha levinum, et süüdlast kohustatakse KarS § 75 lg 4 alusel enda kulul tegema alkoholi tarvitamise tuvastamiseks vereproovi uuringuid või osalema alkoholi tarvitamise häire uuringus, selleks aga peab isik nõustuma nimetatud kohustuse täitmisega.⁸¹

Sotsiaalprogrammidest on joores juhtidele asjakohased eelkõige Trafity OÜ programm „Korralik juht“ ehk KOJU⁸² ning vanglate ja kriminaalhoolduse „Liiklusohutusprogramm“⁸³. Nendest esimene kujutab endast grupitööna (erandlikult ka individuaalse nõustamisena) läbiviidavat nelja loengumoodulit nädalase vahega (iga kohtumine 2x90 minutit), teine aga kokku 10 tundi kestvat programmi, mille raames korraldatakse nii individuaal- kui ka grupikohtumisi. Mõlema programmi põhieesmärk on seaduskuuleka(ma) liikluskäitumise tagamine.

Aktiivseks kohustuseks saab pidada ka nüüdseks lõppenud (2015–2023) (ravi)projekti „Kainem ja Tervem Eesti“, mida korraldas Tervise Arengu Instituut.⁸⁴ Projekti laiem eesmärk oli vähendada erinevaid kahjusid, mida põhjustab alkoholi liigtarvitamine, mh ennetada ja avastada liigtarvitamine ning vajadusel pakkuda ravi. Liigtarvitamise all on mõeldud kolme erinevat astet:

- 1) ohustav tarvitamine tähendab, et isik tarvitab alkoholi küll ohtlikus koguses, ent pole (veel) saanud sõltuvust ega rasket kahju tervisele. Ohustava tarvitamise alla kuuluvad näiteks kõva joomine (nn *heavy drinking*) ja episoodiline liigjoomine (nn *binge drinking*)⁸⁵;
- 2) alkoholi kuritarvitamine tähendab, et isikul on tarvitamisest kujunenud füüsilised ja/või psüühilised kahjustused, ent isik pole (veel) sõltlane;
- 3) sõltuvust saab pidada sündroomiks, millele on mh omane joomissund, taluvuse suurenemine, võõrutusnähud jpm.

⁷⁹ J. Sootak, P. Pikamäe, § 75/2.3.2.

⁸⁰ J. Salla, lk-d 594-595.

⁸¹ RKKKm 07.03.2019, 1-09-14104, p 25.

⁸² Korralik juht. Arvutivõrgus: <https://www.koju.eu/> (30.03.2024).

⁸³ Kriminaalpoliitika. Liiklusohutusprogramm. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/liiklusohutusprogramm> (30.03.2024).

⁸⁴ Tervise Arengu Instituut. Kainem ja Tervem Eesti. Arvutivõrgus: <https://www.tai.ee/et/kte> (30.03.2024).

⁸⁵ National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism. Drinking Levels Defined, 2023. Arvutivõrgus: <https://www.niaaa.nih.gov/alcohol-health/overview-alcohol-consumption/moderate-binge-drinking> (30.03.2024).

Nimetatud eesmärkide saavutamiseks kasutati erinevaid meetodeid – näiteks lühiajaline sekkumine (isiku motiveerimine ja toetamine vestlemise kaudu) kui ka alkoholitarvitamise häire ravi teenus, mis tähendab ambulatoorset või statsionaarset tervishoiuteenust, mille käigus püütakse diagnoosida alkoholiga seonduvad häired ning mis on suunatud nende ravimisele.⁸⁶

2.4.2. Elektrooniline valve

Lisaks negatiivsetele ja positiivsetele kohustustele on KarS § 75 lg 2 p-des 9 ja 10 sätestatud kohustused, mille kohaselt peab süüdlane alluma elektroonilisele valvele või elektroonilise seadme valvele, mille abil kontrollitakse alkoholi tarvitamise keelu järgimist. Need erinevad ülejäänud käitumiskontrolli kohustustest, kuna olemuslikult on tegemist hoopis kontrollnõuetega, ent kuna neid saab rakendada üksnes süüdlase nõusolekul, on need siiski sätestatud KarS § 75 teises, mitte esimeses lõikes.⁸⁷ Elektrooniline valve erineb teistest kohustustest ka selle poolest, et selle kohta on loodud eraldi paragrahv: KarS § 75¹. Täpsustav säte on põhjendatud, kuna nimetatud meetmega piiratakse ulatuslikult isiku liikumisvabadust ning sekkutakse tema perekonna- ja eraellu põhiseaduse (PS)⁸⁸ § 26 mõttes.⁸⁹

Praktikas kohaldatakse elektroonilist valvet ka KarS § 424 korral – näiteks on elektroonilisele valvele allutatud isikuid, kes mõisteti süüdi KarS § 424 lg 1 alusel, ent kes on varem ka mõne teise kuriteo toime pannud.⁹⁰ Samuti on elektroonilist valvet kohaldatud isikute suhtes, kes on juba varasemalt toime pannud KarS §-s 424 lg 1 sätestatud teo ning kes on mootorsõidukit uuesti joobeseisundis juhtinud.⁹¹ Elektrooniline valve on omapärane, kuna erinevalt mõnest aktiivsest kohustusest (näiteks ravi või vereproovide andmise kohustus), saab KarS § 75¹ lg 6 kohaselt võtta tagasi nõusoleku elektroonilise valve kohaldamiseks – see aga tähendab, et kandmata karistuse osa pööratakse täitmisele.⁹²

⁸⁶ Tervise Arengu Instituut. Kainem ja Tervem Eesti programm toetuse andmise tingimuste (TAT) kirjeldus, lk 3.

⁸⁷ J. Sootak, P. Pikamäe, § 75/2.3.4.

⁸⁸ Põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

⁸⁹ J. Sootak, P. Pikamäe, § 75¹/1.

⁹⁰ VMKo 26.01.2022, 1-21-4776; HMKo 10.06.2022, 1-22-2728.

⁹¹ HMKo 23.02.2022, 1-22-823; PMKo 20.01.2022, 1-22-220.

⁹² J. Sootak, P. Pikamäe, § 75/2.3.2 ja § 75¹/6.

3. KOHTULAHENDITE ANALÜÜS

3.1. Kohtulahendite valim ja intervjuu

Magistritöö empiirilise osa põhirõhk on Eesti maakohtute kohtuotsuste kvantitatiivsel analüüsil. Autor kasutas asjakohaste kohtulahendite otsimiseks Riigi Teataja kohtulahendite portaali⁹³, mille päisest valis kõigepealt kriminaalkohtumenetluse lahendid. Järgmisena sisestas autor otsingu kitsendamiseks järgmised andmed: 1) lahendi kuupäev: 01.01.2021 – 31.12.2022; 2) kohus: maakohtud; 3) lahendi liik: kohtuotsus. Magistritöö teemast tulenevalt lisas autor lahendi teksti lahtrisse „§ 424 lg 1“. Otsingule tuli kokku 2575 vastet, kuid valimist jäid välja otsused, milles isikut ei süüdistatud KarS § 424 lg-s 1 sätestatud kuriteo toimepanemises – näiteks kui kohtuotsuses üksnes viidatati mõnele varasemale lahendile, milles isikut karistati KarS § 424 lg 1 alusel.⁹⁴

Kuna magistritöös analüüsitakse ka seda, kui suur osa KarS § 424 lg 1 alusel süüdimõistetutest on hiljemalt 2023. aasta oktoobrikuus uuesti sama teo toime pannud (KarS § 424 lg 2), ei kuulu valimi hulka ka lahendid, milles süüdistatava isikukood ja nimi on varjatud.⁹⁵ Lisaks jäid valimist välja kohtuotsused, milles isik mõisteti realselt vangi – nimetatud isikutel pole olnud võimalust uuesti mootorsõidukit joobeseisundis juhtida, mistõttu ei saa ka hinnata, milline oleks nende kuritegevuslik käitumine olnud väljaspool vanglamüüre.

Järgmisena kandis magistritöö autor sobivad kohtulahendid Exceli tabelisse. Tabel jaotati tulpadeks ning igasse tulpa kanti kindlad andmed: 1) lahendi number; 2) lahendi kuupäev; 3) maakohus; 4) kohtumaja; 5) süüdistatava isikukood; 6) süüdistatava kodakondsus; 7) süüdistatava haridustase; 8) süüdistatava varasem karistus; 9) varasem juhtimisõiguse äravõtmine; 10) menetlusliik; 11) liitkaristused; 12) karistusliik; 13) karistuse asendamine ÜKT-ga; 14) karistuse suurus; 15) kui suur osa vangistusest tuleb realselt ära kanda; 16) katseaja pikkus karistusest tingimisi vabastamise korral; 17) juhtimisõiguse äravõtmine; 18) käitumiskontrolli kontrollnõuded ja käitumiskontrolli ajaks määratud kohustused; 19) joobeliik; 20) joobe suurus; 21) kuriteo toimepanemisel kasutatud sõiduk; 22) toimepanemise koht; 23) toimepanemise aeg; 24) liiklusõnnetuse põhjustamine; 25) muu, nt sõiduki

⁹³ Riigi Teataja. Kohtulahendid. Arvutivõrgus: https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/koik_menetlused.html (30.03.2024).

⁹⁴ HMKo 12.01.2021, 1-21-87.

⁹⁵ TMKo 26.02.2021, 1-21-410.

konfiskeerimine või kiiruse ületamine; 26) kas isik on hiljem sama teo uuesti toime pannud (KarS § 424 lg 2). Viimast punkti kontrollis autor samuti Riigi Teataja portaali abil, valides otsingut teostades lahendi liigiks kohtuotsuse ja sobivaks kohtuks kõik maakohtud. Samuti lisas autor lahendi teksti lahtrisse süüdistatava isikukoodi, et otsingutulemused seostuksid üksnes selle konkreetse isikuga.

Kohtuotsustes, milles KarS § 424 toimepanijale määrati käitumiskontrolli kohustusena sotsiaalprogrammi läbimise kohustus, on valdavalt kasutatud sõnastust: „...kohustub osalema kriminaalhooldusametniku poolt määratavas sotsiaalprogrammis⁹⁶“, või „...osaleda kriminaalhooldusametniku poolt määratud sotsiaalprogrammis, mille eesmärgiks on süüdistuses nimetatud või nendega sama liiki süütegude edasine ärahoidmine⁹⁷“. Üksnes paaril erandlikul juhul toodi kohtuotsuses välja ka konkreetne sotsiaalprogramm, nt „Korralik juht“ ehk KOJU.⁹⁸ Täpsustamaks kriminaalhooldusametnike kaalutlusruumi ja asjakohaseid sotsiaalprogramme, viis magistritöö autor 25.09.2023 Justiitsministeeriumi vastava esindajaga läbi intervjuu, milles palus selgitada järgmisi nüansse:

- 1) kas kriminaalhooldajal on õigus valida, millise programmi peab isik läbima;
- 2) kas seejuures on olemas mingi kindel nimekiri;
- 3) kas leiduvad kindlad põhimõtted, millest tulenevalt tehakse üks või teine valik;
- 4) millised on levinuimad sotsiaalprogrammid;
- 5) kas ja kui palju võtate arvesse süüdlase enda arvamust ja soovi mingist programmist osa võtta?

3.2. Menetlusliigid ja süüdimõistetute hulk

Aastatel 2021 ja 2022 süüdistati Eesti maakohtutes KarS § 424 lg-s 1 sätestatud kuriteo toimepanemises kokku 1826 isikut (vt Joonis 1). Tartu Maakohtu (MK) menetluses oli 494, Pärnu MK-s 317, Viru MK-s 325 ja Harju MK-s 690 asja. Süüdistatav mõisteti õigeks kokku üksnes neljal korral. Väikest õigeksmõistmise protsenti põhjendab tõenäoliselt nimetatud kuriteo iseloom – kui isik on sõidukiroolis peatatud ning tema alkoholi- või narkojoove on nõuetekohaselt tuvastatud ja protokollitud, on süüdistataval väga keeruline saavutada õigeksmõistvat kohtuotsust. Õigeksmõistvad kohtuotsused tulenevadki eelkõige menetlustoimingute vigasest läbiviimisest või nende puudulikkusest protokollimisest, mis annavad

⁹⁶ TMKo 16.11.2022, 1-22-6035.

⁹⁷ TMKo 10.11.2022, 1-22-4973.

⁹⁸ VMKo 23.05.2022, 1-22-2769.

kohtule alust kahelda juba selles, kas teo objektiivne koosseis on üldse täidetud. Näiteks ei esitatud kohtule isiku juhtimiselt kõrvaldamise ega tema uriiniproovi liikumise kohta dokumente⁹⁹, samuti on kohus kahelnud vereproovi võtnud isiku volituse olemasolus ning vereproovil oleva soditud (üle kirjutatud) kellaaja usaldusväärsuses¹⁰⁰.

Kõigis maakohtutes toimus valdav osa menetlustest kas kokkuleppemenetluses või kokkuleppemenetluse sätete alusel. Kokkuleppemenetlust rakendati Tartu MK-s 380 (76,9%), Pärnu MK-s 204 (64,4%), Viru MK-s 150 (46,2%) ja Harju MK-s 368 korral (53,3%). Seevastu kiirmenetluses kokkuleppemenetluse sätete alusel lahendati asi Tartu MK-s 99 (20,0%), Pärnu MK-s 105 (33,1%), Viru MK-s 152 (46,8%) ning Harju MK-s 8 juhul (1,2%). Järelikult lahendati kokkuleppemenetluse sätete järgi 96,9% kõigist Tartu, 97,5% Pärnu, 93,0% Viru ja 54,5% Harju MK asjadest.

Kokkuleppemenetlusel on tulenevalt KrMSist teiste menetlusliikidega võrreldes mitmeid eeliseid. Esiteks võib see atraktiivsem tunduda põhjusel, et süüdlane saab kaasa rääkida talle mõistetava karistuse liigi ja määra osas (KrMS §-d 244 ja 245). Teiseks, võttes arvesse, et nõuetekohaselt tuvastatud ja protokollitud tõendite olemasolu korral on õigeksmõistmise protsent väga väike ning KrMS 180 lg 1 kohaselt hüvitab menetluskulud just süüdimõistetule, on isiku huvides vältida pikki menetlusi ning seeläbi ka suurte menetluskulude tekkimist. Näiteks on kokkuleppemenetluse kohtumenetluses KrMS § 45 lg 4 p 1 kohaselt kahtlustataval või süüdistataval võimalik osaleda ilma kaitsjata ja seeläbi hoida menetluskulude arvelt kokku. Menetluskulude arvelt aitab omakorda kokku hoida asja lahendamise kiirmenetluse korras, kuna seeläbi vähendab kohus (kuni poole võrra) ka teise olulise menetluskulu – sundraha – suurust. Süüdlasele võib see tähendada mitmesaja euro suurust kokkuhoidu, kuna näiteks 2023. aastal oli II astme kuriteo puhul sundraha suurus 1087,5 eurot (KrMS § 179 lg 1 p 2), mistõttu sai kohus seda maksimaalselt vähendada 543,75 euro võrra.¹⁰¹

Ülejäänud menetlusliikidest oli olulise kaaluga lühimenetlus Harju MK-s. Lühimenetlust ja kiirmenetlust lühimenetluse sätete alusel rakendati Harju MK-s vastavalt 188 ja 119 korral ning need moodustasid vastavalt 27,2% ja 17,2% kõigist Harju MK menetlusliikidest. Ülejäänud

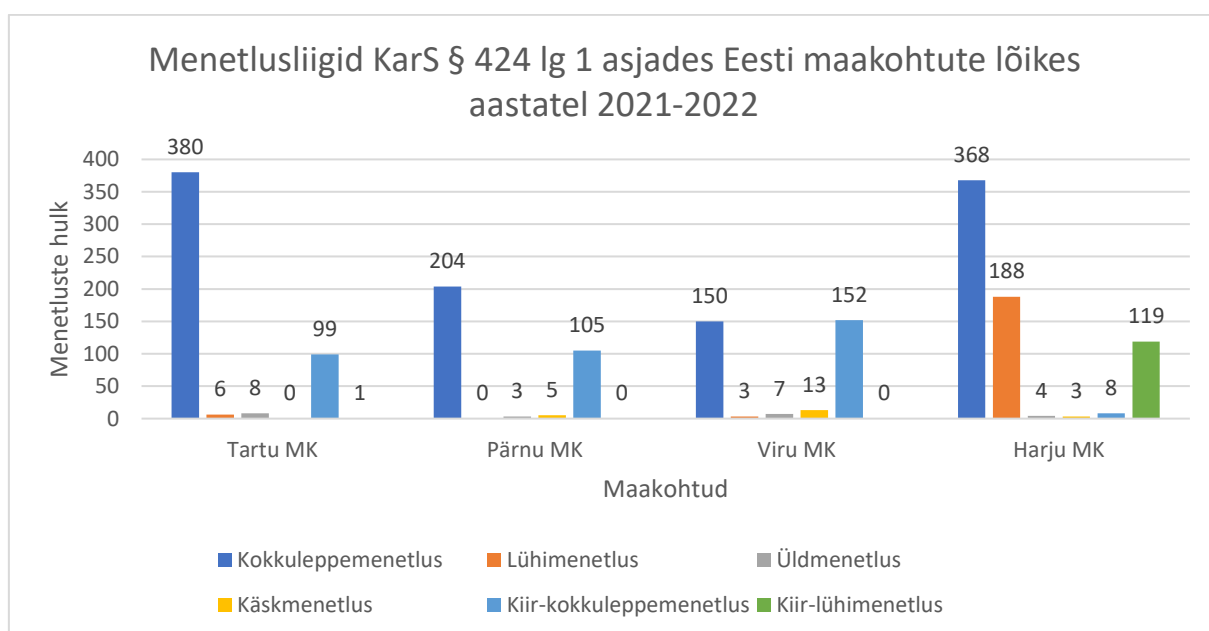
⁹⁹ HMKo 28.06.2022, 1-21-6784.

¹⁰⁰ VMKo 22.02.2021, 1-20-3206.

¹⁰¹ Sotsiaalministeerium. Töötasu alammäär tõuseb 2023. aastal 725 euroni. 08.12.2022. Arvutivõrgus: <https://sm.ee/uudised/tootasu-alammaar-touseb-2023-aastal-725-euroni> (30.03.2024).

maakohtutes oli lühimenetlusel võrdlemisi väheoluline roll – asi lahendati lühimenetluses Tartu MK-s 6 (1,2%), Viru MK-s 3 (0,9%) ja Pärnu MK-s mitte ühelgi korral.

Lühimenetluse eelis on see, et sarnaselt kokkuleppemenetlusega ei pea KrMS § 45 lg 4 p 2 kohaselt süüdistatav kohtumenetluses osalema koos kaitsjaga, mistõttu on võimalik kokku hoida menetluskulude arvelt, v.a kui menetleja hinnangul on kaitsja olemasolu õigusemõistmise seisukohast oluline. Lisaks sellele võib süüdistatav soovida asja lahendamist just lühimenetluses näiteks põhjusel, et KrMS § 238 lg 2 kohaselt vähendab kohus põhikaristust ühe kolmandiku võrra. Küll aga väheneb lühimenetluses süüdlase võimalus kaasa rääkida talle kohaldatava karistuse liigi ja määra (eelkõige käitumiskontrolli kohustuste ja juhilubade äravõtmise) osas, mis põhjendab kokkuleppemenetluse suuremat osakaalu.

Joonis 1. Menetlusliigid KarS § 424 lg 1 asjades maakohtute lõikes aastatel 2021-2022.

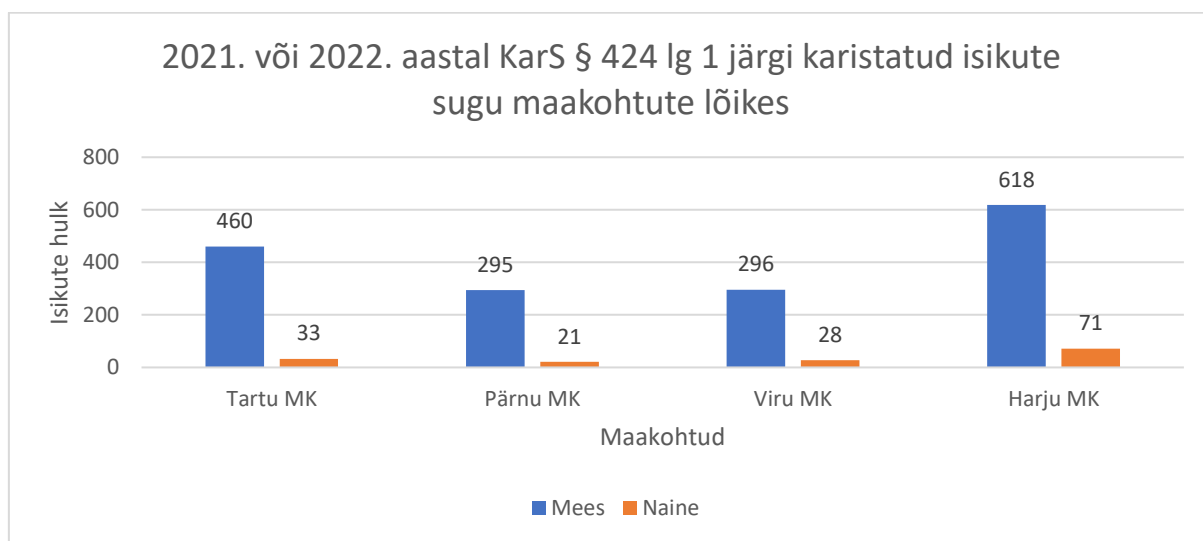
Allikas: kohtupraktika põhjal autori koostatud.

Kõigis maakohtutes olid väikese osakaaluga üldmenetlus ja käskmenetlus, millest esimest kohaldati Tartu MK-s 8 (1,6%), Pärnu MK-s 3 (0,9%), Viru MK-s 7 (2,2%) ja Harju MK-s 4 korral (0,6%) ning teist Tartu MK-s mitte ühelgi korral, Pärnu MK-s 5 (1,6%), Viru MK-s 13 (4%) ja Harju MK-s 3 juhul (0,4%). Iseenesest annab üldmenetlus süüdistatavale parimad võimalused enda kaitsmiseks, ent arvestades kuriteo olemust ning üldmenetlusega kaasnevat suurt aja- ja rahakulu, lahendatakse valdav osa menetlustest mõnes lihtsustatud vormis. Kuigi käskmenetlus on üldmenetlusest kiirem ja soodsam ning võimaldab süüdlasel ka otsuse vaidlustada (mille tulemusel lahendatakse asi üldkorras KrMS § 255 alusel), pole, arvestades

nimetatud menetlusliigile omast süüdlase pea olematut kaasarääkimisõigust, ka käskmenetlus eriti levinud.

3.3. Süüdimõistetute isikuandmed

Kõigis maakohtutes oli valdav osa süüdimõistetutest meessoost (vt Joonis 2). Tartu MK-s oli toimepanijatest meessoost 460 (93,3%), Pärnu MK-s 295 (93,4%), Viru MK-s 296 (91,4%) ja Harju MK-s 618 (89,7%). Autori hinnangul võib põhjus seisneda esiteks selles, et mehed tarvitavad alkoholi naistest rohkem, samuti joovad end iganädalaselt purju (st ühe joomiskorra ajal tarvitatakse vähemalt 6 alkoholiühikut¹⁰²) valdavalt just mehed.¹⁰³ Teiseks võib meeste suuremat osakaalu põhjendada ka asjaolu, et liikluses osaleb igapäevaselt rohkem mees- kui naissoost juhte.¹⁰⁴ Üldpildis on mehed autoroolis ka riskialtimad kui naised, sattudes seega suurema tõenäosusega juobeseisundis viibides politsei huviorbiiti, mh liiklusavariis osalemise tõttu.¹⁰⁵

Joonis 2. 2021. või 2022. aastal KarS § 424 lg 1 järgi karistatud isikute sugu maakohtute lõikes. Allikas: kohtupraktika põhjal autori koostatud.

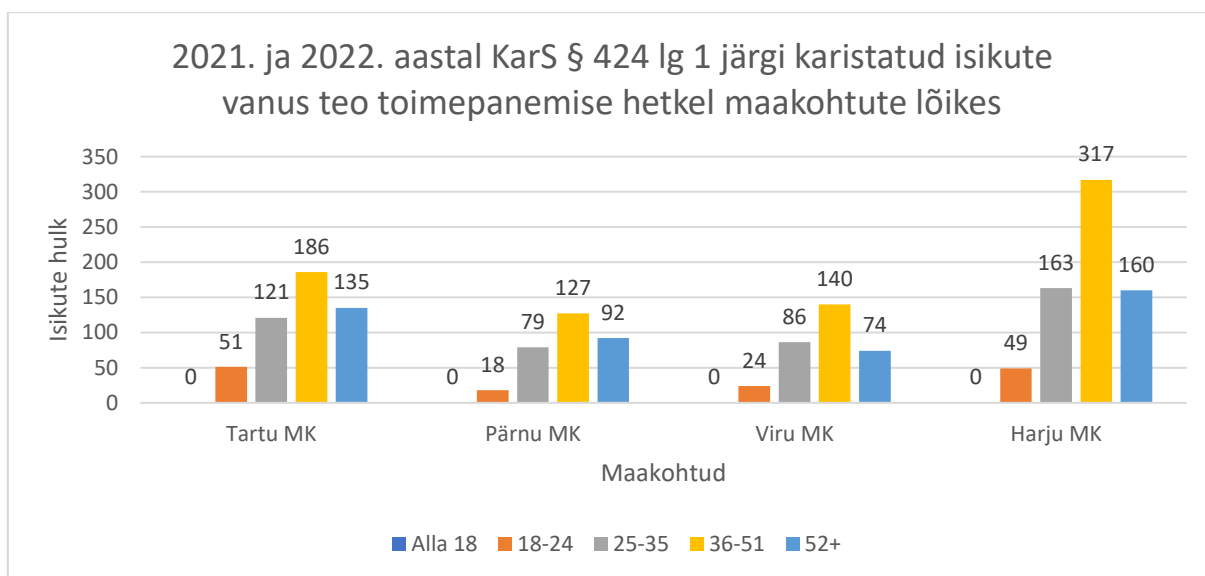
¹⁰² Tervise Arengu Instituut. Purjutamine. Arvutivõrgus: <https://alkoinfo.ee/et/millal-vahendada/ule-piiride/binge-drinking-ehk-purjutamine/> (30.03.2024).

¹⁰³ R. Reile, T. Veideman. Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring 2022. Tervise Arengu Instituut, Tallinn 2023, lk 71.

¹⁰⁴ IF kindlustus. Uuring: iga päev sõidavad Eestis ainult pooled autod, 2023. Arvutivõrgus: <https://www.if.ee/ifist/pressiruum/2023/uuring-iga-paev-soidavad-eestis-ainult-pooled-autod> (30.03.2024).

¹⁰⁵ C. Turner, R. McClure. Age and gender differences in risk-taking behaviour as an explanation for high incidence of motor vehicle crashes as a driver in young males. Injury Control and Safety Promotion, Volume 10, Issue 3, 2003, lk-d 123-130.

Tulemused maakohtute lõikes olid ühetaolised ka süüdlaste vanuse poolest teo toimepanemise hetkel (vt Joonis 3). Valimisse kuulunud lahendite hulgas polnud mitte ühtegi alaealist toimepanijat – alaealiste kuritegude arv on viimase kümnendi jooksul vähenenud, kusjuures joobeseisundis mootorsõiduki juhtimine moodustab sellest kaduvväikese osakaalu.¹⁰⁶ Esiteks pärsvivad näiteks alkoholiga seonduvad müügipiirangud¹⁰⁷ ja juhilubade olemasoluks vajalik täisealisuse nõue¹⁰⁸, sh piiratum ligipääs mootorsõidukitele, alaealiste võimalust joobeseisundis mootorsõidukit juhtida. Teiseks ei tarbi alaealised, võrreldes teiste vanusegruppidega, nii sagedasti korraga suures koguses alkoholi.¹⁰⁹ Kuna ligi 36–51-aastased isikud tarbivad kõige tihedamini suures koguses alkoholi¹¹⁰ ja üldjuhul kujuneb alkoholisõltuvus välja aastate jooksul¹¹¹, võib see ka selgitada, miks valdav osa roolijoodikutest kuulub just sellesse vanusegruppi ning miks enam kui 3/4 roolijoodikutest on alkoholi kuritarvitajad või lausa sõltlased.¹¹²

Joonis 3. 2021. või 2022. aastal KarS § 424 lg 1 järgi karistatud isikute vanus teo toimepanemise hetkel maakohtute lõikes.

Allikas: kohtupraktika põhjal autori koostatud.

¹⁰⁶ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2022. Alaealiste õigusrikkumised. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/alaealiste-oigusrikkumised/> (30.03.2024).

¹⁰⁷ Alkoholiseadus. – RT I, 28.09.2023, 1.

¹⁰⁸ Transpordiamet. Juhtimisõiguse kategooriad ja tingimused. Arvutivõrgus: <https://transpordiamet.ee/juhtimisoiguse-kategooriad-ja-tingimused#piiratud-juhtimisoig> (30.03.2024).

¹⁰⁹ R. Reile, T. Veideman, lk 70.

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism. Alcohol's Effects on Health. The Cycle of Alcohol Addiction, 2021. Arvutivõrgus: <https://www.niaaa.nih.gov/publications/cycle-alcohol-addiction> (30.03.2024).

¹¹² K. Tüllinen. Alkohol kuritegevuse katalüsaatorina. Justiitsministeerium, kuritegevus Eestis 2018. Tallinn, 2019, lk 13.

Kuna kohtulahendites on süüdlaste kodakondsus ja haridustase enamasti varjatud, ei saa magistritöös teha nende isikuandmete osas ammendavaid järeldusi. Viru MK paistab aga silma sellega, et nende otsuste hulgas, milles on siiski märgitud isiku kodakondsus, on Eesti kodanike osakaal väikseim (48,1%) – näiteks Tartu MK-s on Eesti kodanike osakaal 93,8%, Pärnu MK-s 93,8% ja Harju MK-s 72,5%.

3.4. Süüdimõistetutel esinenud alkoholi- ja/või narkojoove

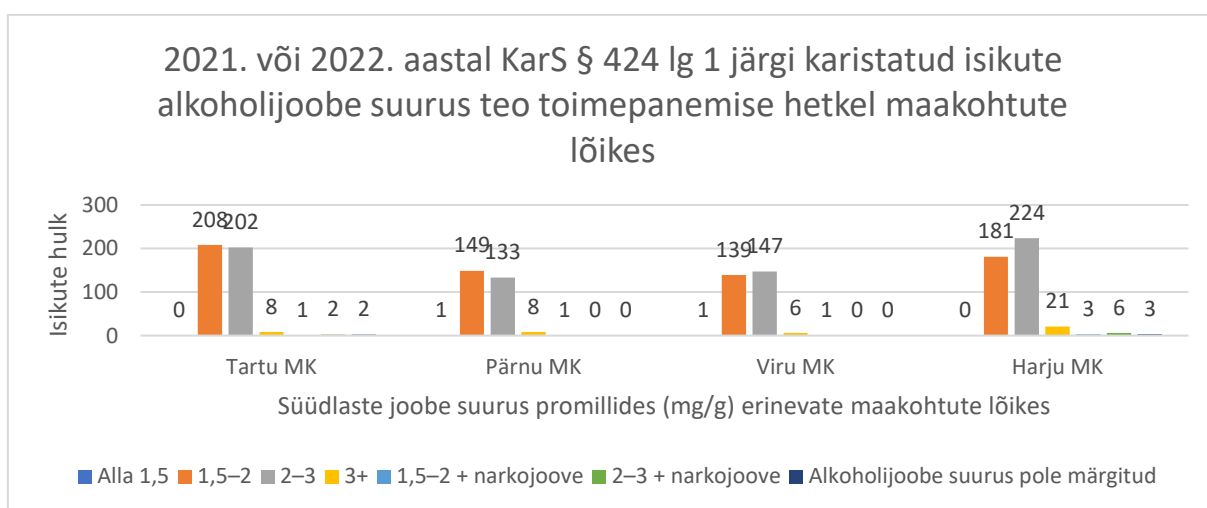
3.4.1. Alkoholi- ja narkojooves isikud

Valdav osa süüdimõistetutest oli teo toimepanemise hetkel alkoholi- ja narkojooves (vt Joonis 4). Kokku esines alkoholi- ja narkojooves 1432 isikul, mille hulka on arvatud ka need 4 kohtulahendit, milles oli küll märgitud joobeliik (alkoholi- ja narkojoove), ent polnud välja toodud täpset joobe suurust. Välistatud pole seegi, et alkoholi- ja narkojooves viibis veelgi suurem osa süüdimõistetutest, kuna 165 korral polnud kohtuotsusest võimalik välja lugeda mitte kumbagi – ei joobeliiki ega selle raskust. Lisaks eelnevale tuvastati 15 isikul nii alkoholi- kui ka narkojoove, ent nendest ühel juhul polnud märgitud alkoholi- ja narkojoobe suurust ega narkojoovet põhjustanud ainet või aineid.

Kuna alkoholi- ja narkojoovet ei ole võimalik mõõta sajaprotsendilise täpsusega, tuleb arvesse võtta ka mõõtemääramatust – näiteks juhul, kui isikul tuvastati alkoholi- ja narkojoove suurusega 1,27 mg/l väljahingatavas õhus ja mõõtemääramatus oli 0,12 mg/l, siis võis isiku tegelik joove jääda vahemikku 1,15 mg/l – 1,39 mg/l. Käesolevas magistritöös on kõigist mõõtmistulemustest maha arvestatud võimalikud mõõtmisvead, st märgitud nõ minimaalne alkoholi- ja narkojoove (nimetatud näite puhul 1,15 mg/l) isiku väljahingatavas õhus mõõtmise hetkel.

Süüdlastel tuvastatud joobe suuruse poolest olid maakohtute lõikes tulemused sarnased, ent esines ka teatud erisusi. Kui Tartu ja Pärnu MK-s oli enim isikuid, kelle joove jäi alla kahe promilli, siis Viru ja Harju MK-s esines suuremal osal süüdimõistetutest joove suurusega 2–3 promilli. Küll aga polnud vahed märkimisväärsed, st iga maakohtu süüdimõistetute hulgas oli pea võrdselt 1,5–2 ja 2–3 promillise joobega isikuid. Täpsemalt tuvastati alla 2-promilline joove Tartu MK-s 208, Pärnu MK-s 149, Viru MK-s 139 ja Harju MK-s 181 süüdimõistetul, seevastu 2–3 promilline joove Tartu MK-s 202, Pärnu MK-s 133, Viru MK-s 147 ja Harju MK-s 224 isikul. Igas maakohtus oli vähim selliseid roolijoodikuid, kelle joove ületas 3 promilli – Tartu ja Pärnu MK-s mõlemas olid sedavõrd raskes joobes 8, Viru MK-s 6 ja Harju MK-s 21 isikut.

Autori arvates tuvastati süüdlastel valdavalt just 2–3 promilline joove, kuna eelduslikult muutub inimene nimetatud staadiumis sedavõrd oimetuks ja ebafunktsionaalseks, et ei tule enam sõiduki juhtimisega toime.¹¹³ Sellest tulenevalt suureneb võimalus jääda silma nii teistele liiklejatele kui ka politseile, kes isiku sõidukiroolis peatavad. Kuna ka juba 1,5–2 promilline joove võib pärssida isiku motoorseid võimeid ning muuta tema sõidustiili agressiivse(ma)ks, peeti ka sellises joobeseisundis isikuid hulgaliselt kinni. Lisaks, kuna mõõtemääramatust arvestatakse alati süüdistatava kasuks, võis isiku joove ja selle negatiivne mõju tema kehalistele võimetele olla fikseeritust veelgi suurem. Üle kolme promilli suuruses joobeseisundis on inimene aga suure tõenäosusega poolteadvusetu või koguni langenud koomasse, mistõttu ei jõua ka valdav osa nendest isikutest sõidukisse, rääkimata selle juhtimisest – seega tuvastati nii suur joove väikesel hulgal süüdimõistetutest.

Joonis 4. 2021. või 2022. aastal KarS § 424 lg 1 järgi karistatud isikute alkoholijoobe suurus teo toimepanemise hetkel maakohtute lõikes.

Allikas: kohtupraktika põhjal autori koostatud.

Üksnes kahel juhul¹¹⁴ loeti isik alkoholijoobes olevaks LS § 69 lg 2 p 2 mõttes, st alkoholi sisaldus süüdlase väljahingatavas õhus polnud vähemalt 0,75 mg/l ega veres 1,50 mg/g, vaid vähemalt 0,25 mg/l väljahingatavas õhus või 0,50 mg/g veres. Joobeseisundile viitasid isikute käitumine ja olek (ühel juhul häiritud reaktsioonikiirus, koordineerimishäired ja aeglane kõne, teisel juhul aga mäluhäired viimase 24 tunni kohta, silmade punetus, reaktsioonihäired jm) kui ka asjaolu, et põhjustati avarii – näiteks rullus auto üle katuse ning selle tulemusel lendas aknast

¹¹³ Tervise Arengu Instituut. Joove ja kainenemine. Arvutivõrgus: <https://alkoinfo.ee/et/moju/alkoholi-toime/purjusolek-ja-joobeastmed/> (30.03.2024).

¹¹⁴ PMKo 15.09.2021, 1-21-5710; VMKo 10.02.2022, 1-22-831.

välja turvavööga kinnitamata sõitja. Arvestades karistusõiguse *ultima ratio* põhimõtet¹¹⁵ on magistritöö autori arvates põhjendatud, et peaaegu kõigil kordadel lähtuti joobeseisundi tuvastamisel just LS § 69 lg 2 p-s 1 sätestatud piirmääradest, mitte LS § 69 lg 2 p-st 2 – teo kvalifitseerimine (väärteo asemel) kuriteoks nõuab suurt vastutust, samuti ei vähenda karmima karistuse määramine eelduslikult nimetatud kuriteo korduva toimepanemise tõenäosust¹¹⁶.

3.4.2. Narkojoobes isikud

Narkojoove tuvastati 210 isikul, millest 9 korral polnud kohtulahendis märgitud narkojoovet põhjustanud ainet. Kõigi nelja maakohtu otsustest tuleneb, et enamasti tulenes narkojoove kanepi, amfetamiini, metamfetamiini ja/või kokaiini tarvitamisest (vt Joonis 5). Arvestades näiteks Justiitsministeeriumi reovee uuringuid¹¹⁷, mille kohaselt on need enimtarvitavad narkootikumid Eestis, on loogiline, et ka joobes juhtide seas on valdav osa tarbinud vähemalt üht nendest ainetest. Erinevus seisneb aga selles, et kui enimtarvitatav narkootikum Eestis on kanep¹¹⁸, tuvastati kohtulahendite kohaselt juhtidel peamiselt amfetamiini või metamfetamiini põhjustatud narkojoove. Autori hinnangul võib põhjus seisneda selles, et amfetamiin ja metamfetamiin kui stimulandid on ergutava toimega¹¹⁹ – mootorsõiduki roolis olevale isikule võib see põhjustada vähenenud piiritunnetust, kiiruseületamist ning seetõttu ka suuremat tõenäosust sattuda liiklusõnnetusse, mis omakorda suurendavad tõenäosust sattuda korrakaitseorganite huviorbiiti.

Lisaks eelnevale tuvastati 15 süüdlasel nii alkoholi- kui ka narkojoove, millest ühel korral nenditi küll alkoholi- ja narkojoobe üheaegset esinemist, ent polnud märgitud ei narkojoovet põhjustanud ainet ega alkoholijoobe suurust. Eelduslikult on just segajoobes isikud (st need, kes on tarvitanud erinevaid narkootilisi aineid või lisaks narkootilistele ainetele ka alkoholi) liikluses kõige ohtlikumad nii iseendale kui ka teistele, kuna mitmesuguste ainete koosmõju suurendab üledoosi tõenäosust ning muudab käitumise veelgi ettearvatumaks.¹²⁰

¹¹⁵ J. Sootak. Karistusõiguse adekvaatus – õiguse iseolemine ja mida ühiskond õigusest ootab. Ettekanne Presidendi mõttekojas Ärmal, 27.08.2010, lk 10.

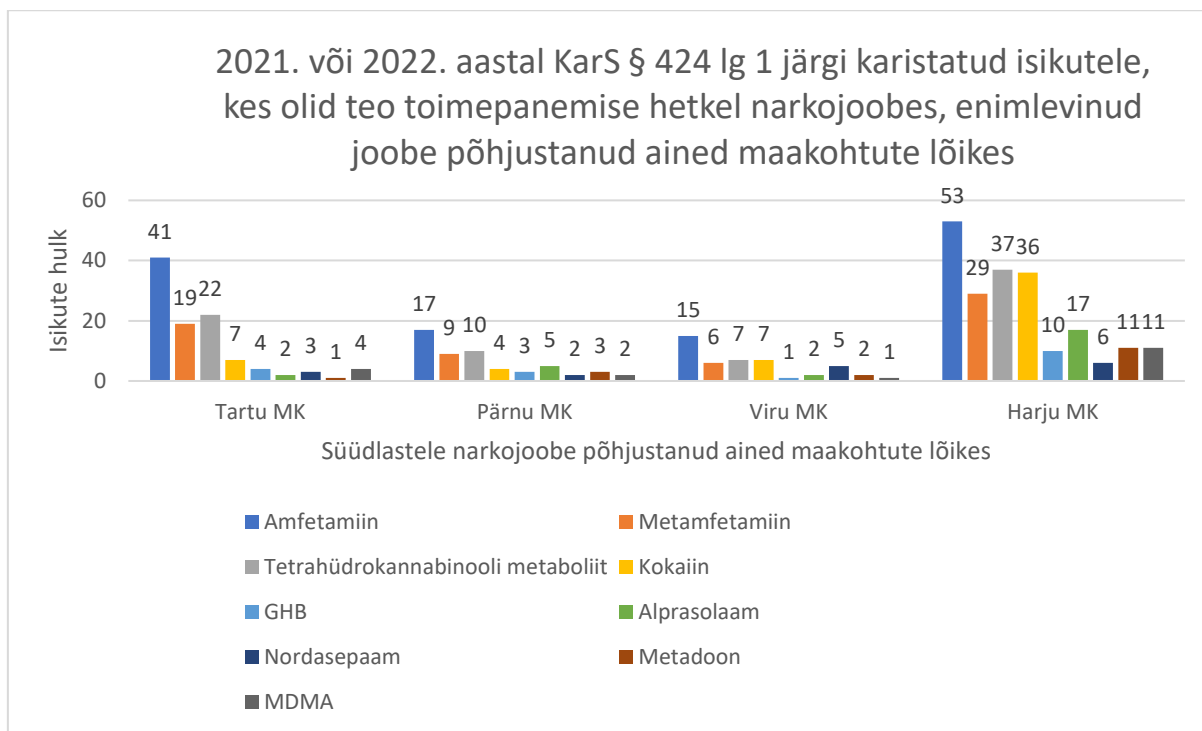
¹¹⁶ A. Ahven, K. Tüllinen, lk 4.

¹¹⁷ Justiitsministeerium. Reovees leidus levinumaid uimasteid augustis enam kui mais, 27.09.2023. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/uudised/reovees-leidus-levinumaid-uimasteid-augustis-enam-kui-mais> (30.03.2024).

¹¹⁸ R. Reile, T. Veideman, lk 77.

¹¹⁹ Tervise arengu instituut. Mis on narkootikumid ja kuidas neid liigitatakse? Arvutivõrgus: <https://www.narko.ee/mis-on-narkootikumid-ja-kuidas-neid-liigitatakse/> (30.03.2024).

¹²⁰ Tervise arengu instituut. Ainete segatarvitamisega kaasnevad riskid. Arvutivõrgus: <https://www.narko.ee/tarvitajad/kuidas-vahendada-tarvitamisega-kaasnevaid-ohte/ainete-segatarvitamisega-kaasnevad-riskid/> (30.03.2024).

Joonis 5. 2021. või 2022. aastal KarS § 424 lg 1 järgi karistatud isikutele, kes olid teo toimepanemise hetkel narkojoobes, enimlevinud joobe põhjustanud ained maakohtute lõikes. Üks isik võis olla tarvitanud ka enam kui üht ainet.

Allikas: kohtupraktika põhjal autori koostatud.

3.4.3. Narkootikumidega seotud süüteod

KarSi 20. peatüki 1. jaos on sätestatud narkootikumidega seotud süüteod. Kohtupraktikast ilmneb, et arvestatav osa KarS § 424 lg 1 järgi karistatud isikutest on kas varasemalt või lisaks § 424 lg-le 1 süüdi mõistetud ka näiteks KarS § 184 või § 183 alusel. Nendest esimene tähendab NPALS §-de 2 ja 3¹ järgi narkootiliste ainete omamist, tarbimist, vahendamist, pakkimist, sisse- ja väljavedamist jpm suures koguses (piisab narkojoobe tekitamisest vähemalt kümnele inimesele), teine aga valmistamist, valdamist, vahendamist jms väikeses koguses (piisab narkojoobe tekitamiseks kuni kümnele inimesele). Tartu MK § 424 lg 1 toimepanijatest on varasemalt mõne narkokuriteo eest karistatud 6 isikut, Pärnu ja Viru MK-s 5 ja Harju MK-s 14 isikut. Seevastu süüdlasi, kes mõisteti lisaks § 424 lg-le 1 süüdi ka § 183 või 184 järgi, oli Pärnu MK-s 5, Viru MK-s 1 ning Harju MK-s 15. Tartu MK-s karistati lisaks § 424 lg-le 1 narkokuriteo eest kokku 14 isikut, kusjuures nendest 3 olid juba ka varasemalt narkokuriteos süüdi mõistetud.

Eelnevast tuleneb, et kõikidest isikutest, keda oli juba varasemalt karistatud mõne narkokuriteo eest, viibisid Tartu MK-s 4 (66,7%), Pärnu MK-s 4 (80%), Viru MK-s 3 (60%) ja Harju MK-s

9 (64,3%) ka mootorsõidukit juhtides just narko- (mitte alkoholi-)joobes. Samuti, kõigist isikutest, kes mõisteti sel korral lisaks § 424 lg-le 1 süüdi ka narkokuriteo eest, olid mootorsõidukit juhtides narkojoobes Tartu MK-s 13 (92,9%), Pärnu MK-s 4 (80%), Viru MK-s 1 (100%) ja Harju MK-s 14 (93,3%). Teistpidi öeldes: kõigist isikutest, kes viibisid mootorsõidukit juhtides narkojoobes, on Tartu MK-s 17 (27,4%), Pärnu MK-s 10 (40%), Viru MK-s 6 (22,2%) ja Harju MK-s 29 (26,1%) mingil ajahetkel süüdi mõistetud ka narkokuriteo eest.

Autori hinnangul kinnitavad andmed esiteks seda, et narkokuritegude retsidiivsus on suur.¹²¹ Näiteks, kui isikut on varasemalt karistatud narkokuriteo eest ning isegi kui teda sel korral narkokuriteo eest süüdi ei mõistatud, siis just narkootiliste ainete tarvitamine (ja nendest tulenenud joobeseisund) tingis tema karistamise ka KarS § 424 lg 1 alusel. Teiseks saab autori hinnangul järeldada, et oluline osa narkokuritegude eest karistatutest on ka ise tarvitajad või koguni sõltlased – isegi kui isiku peamine eesmärk on näiteks ainete valmistamine ja vahendamine või edasiandmine, tarvitab ta neid sageli ka ise. Kolmandaks näitavad andmed, et eelduslikult ei piisa narkosõltuvuse lahendamiseks üksnes näiteks kriminaalkorras karistamisest ja narkootiliste ainete omamise ning tarvitamise keelu seadmisest, vaid sekkuda tuleks intensiivsemate meetmetega, eelkõige motiveerida isikut ning püüda teda suunata ravile¹²².

3.4. Käitumiskontroll

3.4.1. KarS § 424 lg 1 järgi karistatud isikute allutamine käitumiskontrollile

KarS § 54 näeb kohtule ette lisakaristuse mõistmise võimaluse – saata välisriigi kodanik Eestist välja koos sissesõidukeeluga. Tartu ja Viru MK-s tehti kokku 4 sellist kohtulahendit¹²³, milles KarS § 424 lg 1 järgi karistatud välismaalane saadeti KarS § 54 alusel Eestist välja. Võttes arvesse, et nimetatud isikud olid varasemalt kriminaalkorras karistamata ja EIK praktika¹²⁴ kohaselt on väljasaatmine põhjendatud eelkõige raskete kuritegude korral (nt vägistamine, röövimine, narkootikumidega seotud kuriteod) – kusjuures ka viimasel juhul peab isiku

¹²¹ RKHko 27.02.2014, 3-3-1-1-14, p 20.2.

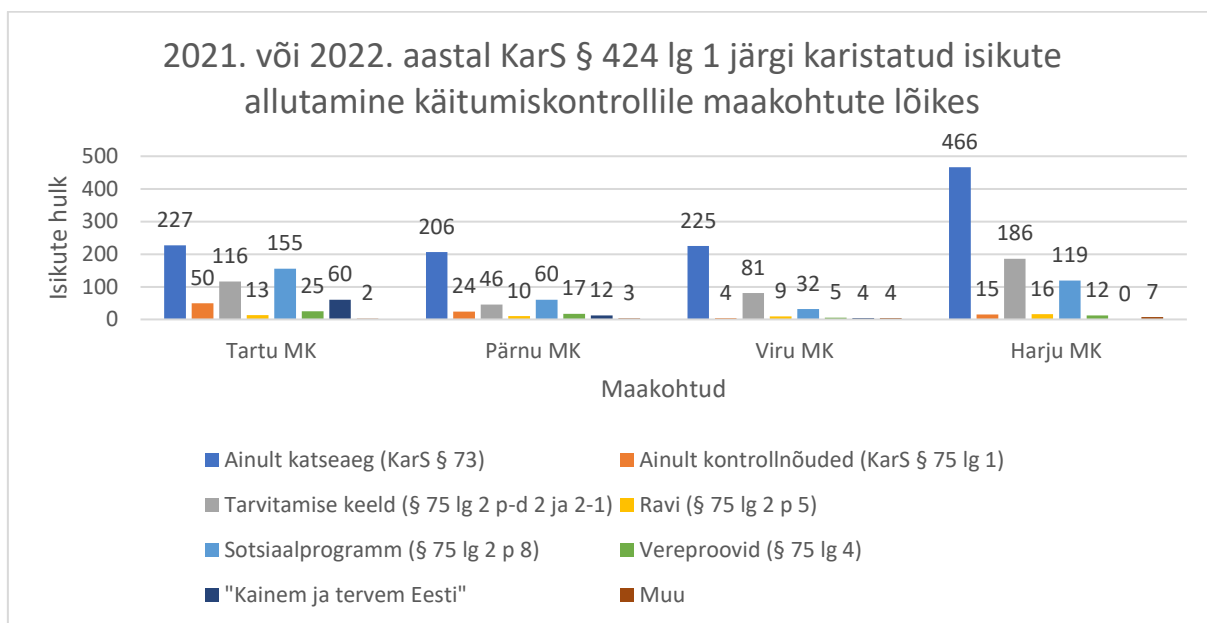
¹²² Terviseinfo.ee. Narkomaania ravi ja rehabilitatsioon. Arvutivõrgus: <https://www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/narkomaania/narkomaania-ravi> (30.03.2024).

¹²³ VMKo 01.02.2022, 1-22-636; TMKo 06.02.2022, 1-22-760; VMKo 08.04.2022, 1-22-2282; VMKo 06.07.2022, 1-22-4104.

¹²⁴ EIKo 28.09.2007, *Kaya vs. Saksamaa*.

käitumine viitama uute kuritegude toimepanemise suurele tõenäosusele¹²⁵ –, kujutasid väljasaatmine ning sissesõidukeeld endast ulatuslikku põhiõigustesse (peamiselt perekonna- ja eraelu puutumatus) sekkumist¹²⁶. Kuna aga KarS § 54 ei kuulu käitumiskontrolli (KarS § 75) alla ning väljasaadetud isikutel pole magistritöö koostamise ajal olnud võimalust Eesti territooriumil uusi kuritegusid toime panna, siis neid lahendeid magistritöö edasises statistikas, eelkõige retsidiivsuse osas, arvesse ei võeta.

Sagedasti kohustati süüdimõistetuid järgima kontrollnõudeid KarS § 75 lg 1 järgi, samuti määrati neile arvukalt käitumiskontrolli kohustusi KarS § 75 lg 2 alusel (vt Joonis 6). Selgelt kõige rohkem allutati isikuid käitumiskontrollile Tartu MK-s, kus 265 süüdimõistetut ehk enam kui pooled (53,9%) pidid kas järgima kontrollnõudeid või lisaks sellele täitma ka vähemalt ühe käitumiskontrolli kohustuse. Ka ülejäänud maakohtutes oli käitumiskontrollil oluline roll, nimelt allutati Pärnu MK-s käitumiskontrollile 110 (34,8%), Viru MK-s 96 (29,9%) ja Harju MK-s 223 (32,4%) süüdlast. Ülejäänud isikud (Tartus 227, Pärnus 206, Virus 225 ja Harjus 466) vabastati karistusest tingimisi KarS § 73 alusel, st käitumiskontrollile allutamata.

Joonis 6. 2021. või 2022. aastal KarS § 424 lg 1 järgi karistatud isikute allutamine käitumiskontrollile maakohtute lõikes. Ühele isikule võidi määrata ka enam kui üks kohustus. Allikas: Kohtupraktika põhjal autori koostatud.

Kõigis maakohtutes rakendati süüdlaste suhtes enim kaht sellist käitumiskontrolli kohustust, milleks pole KarS § 75 järgi vaja süüdlase enda nõusolekut. Nendest esimene on alkoholi,

¹²⁵ RKKKo 22.03.2019, 1-17-9941, p 15.

¹²⁶ RKKKo 06.05.2009, 3-1-1-38-09, p 7.

narkootiliste või psühhotropsete ainete tarvitamise (narkootiliste ja psühhotropsete ainete puhul lisaks ka omamise) keeld ning teine sotsiaalprogrammis osalemise kohustus. Tarvitamise keeld oli nii Viru kui ka Harju MK-s kõige sagedasem, nimelt kohaldati seda Viru MK-s 81 ja Harju MK-s 186 juhul. Seevastu sotsiaalprogrammi läbimise kohustus määrati Viru MK-s 32 ning Harju MK-s 119 süüdimõistetule, kusjuures mõlemas maakohtus oli see kõikidest kohustustest protsentuaalselt teisel kohal. Tartu ja Pärnu MK-s oli olukord vastupidine – mõlemas oli kõige levinum sotsiaalprogrammi läbimise kohustus ja teisel kohal tarvitamise keeld. Nimelt suunati sotsiaalprogrammi Tartu MK-s 155 ja Pärnu MK-s 60 süüdimõistetut, tarvitamise keeld määrati aga Tartu MK-s 116 ning Pärnu MK-s 46 süüdlasele.

Magistritöö raames Justiitsministeeriumi vastava esindajaga läbiviidud intervjuu kohaselt on praktikas tavaline, et sobivaima programmi valimine jääb kriminaalhooldusametniku otsustada – ametnikel on vastav väljaõpe ning õppides süüdimõistetut tundma, saavad ametnikud valida igale isikule sobivaima programmi. Erandina lisatakse juba kohtuotsusesse konkreetne programm, kuid seda peamiselt nende programmide puhul, mida ei vii läbi kriminaalhooldus (nt KOJU). Kriminaalhoolduse pakutavatest programmidest on joores juhtidele mõeldud peamiselt „Liiklusohutusprogramm“, ent teatud juhtudel on asjakohasemaks osutunud hoopis „Eluviisitreening“. Viimane pole küll mõeldud spetsiaalselt liikluskurjategijatele, vaid üldisemalt süüdlastele, kelle õigusrikkumise ja sõltuvusainete kuritarvitamise või sõltuvuse vahel oli tõenäoliselt seos.¹²⁷

Arvestades kõikide KarS § 75 lg-s 2 sätestatud enamkohaldatud kohustuste iseloomu on just tarvitamise keeld ja sotsiaalprogramm süüdimõistetute jaoks tõenäoliselt ka kõige vähemkoormavad. Sotsiaalprogrammi (näiteks KOJU) raames peab isik üksnes läbima neli loengukursust, ent pole olemas reegleid, mille kohaselt tuleb pärast programmi läbimist kontrollida ka isiku teadmisi ja edusamme või mille kohaselt ei tohi programm olla veelgi lühem. Tarvitamise keeld aga kujutab endast negatiivset kohustust, st kui isik suudab alkoholi tarvitamisest loobuda, loetakse kohustus täidetuks. Samas ei saa öelda, et tegemist on lihtsa kohustusega – isikul, kes on alkoholist ja/või narkootilistest ainetest sõltuvuses, võib olla nendest väga keeruline loobuda. Samuti võivad äkilise loobumise keerukamaks muuta potentsiaalsed võõrutusnähud, mh krambihood ja deliirium, mis võib tõsisematel juhtudel päädida surmaga.¹²⁸

¹²⁷ Kriminaalpoliitika. Eluviisi treening. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/eluviisi-treening> (30.03.2024).

¹²⁸ U. Joost, K. Paapsi, I. Kriipsalu. Alkoholitavitamise häire. Infomaterjal patsientidele ja nende lähedastele. Tervise Arengu Instituut 2017, lk 15.

Sootuks keerulisem on olukord raviga (KarS § 75 lg 2 p 5), sh kuni 2023. aastani väldanud raviprogrammiga „Kainem ja Tervem Eesti“. Esiteks ei ole olemas imerohtu, mis isiku kindlasti ka terveks ravib – tervenemiseks on peamine patsiendi motivatsioon terveks saada, vastupidisel juhul esineb suur tõenäosus tagasilangusteks.¹²⁹ See omakorda põhjendab, miks on KarS § 75 lg 2 p-s 5 sätestatud kohustuse jaoks vajalik ka süüdlase nõusolek. Teiseks ei ole isegi arstidel võimalust piisava tõenäosusega välja selgitada, kas ja kui suured on süüdlase probleemid seoses alkoholiga (nt kas isik võib olla kuritarvitaja või koguni sõltlane), samuti kas süüdlane ise üldse adub probleemi olemasolu. Nimelt eitavad süüdlased enamasti sõltuvushäire olemasolu, ühtlasi võib isegi sõltuvushäirega isik näiteks vereproovide andmise kohustuse raames suuta teatud aja vältel oma tarbimist piirata.¹³⁰ Autori hinnangul selgitavad need asjaolud ka ravi küllaltki väikest osakaalu käitumiskontrolli kohustuste hulgas, täpsemalt määrati see Tartu MK-s 13, Pärnu MK-s 10, Viru MK-s 9 ning Harju MK-s 16 korral. Programmi „Kainem ja Tervem Eesti“ suunati aga Tartu MK-s 60, Pärnu MK-s 12, Viru MK-s 4 süüdlast, Harju MK-s aga mitte ühtegi isikut.

Programmi „Kainem ja Tervem Eesti“ osas esineb maakohtute praktikas ka teatud erisusi. Kui Tartu MK-s viidati KarS § 75 lg-le 4 ja kasutati sõnastust: „...kohustada isikut registreerima end kriminaalhooldaja määratud ajal riiklikku alkoholi tarvitamise häire programmi „Kainem ja tervem Eesti“ ning läbima meditsiinasutuse määratud ajal programmi „Kainem ja tervem Eesti“ raames esmase hindamise teenuse¹³¹“, siis Pärnu ja Viru MK lahendites märgiti sama kohustuse aluseks KarS § 75 lg 2 p 5 ehk ravi¹³². Erinevus seisneb selles, et KarS § 75 lg 4 võimaldab kohaldada lg-s 2 nimetatud kohustusi – kohtuotsuste järgi on seega Pärnu ja Viru MK paigutanud nimetatud kohustuse ravi alla, Tartu MK aga „muude“ kohustuste hulka. Kuigi tegemist võib olla pelgalt vormistuslike erinevustega, näitab see autori hinnangul, et maakohtute lõikes võivad arusaamad käitumiskontrolli kohustuste olemusest ning nende liigitusest erineda. Samuti ei saa üksnes kohtupraktika pinnalt teha kõikehõlmavaid järeldusi ravi efektiivsuse osas, kuna kohtuotsustest ei tulene, kui suurel osal isikutest tuvastas tervishoiutöötaja ravivajaduse ning milline oli tegelikkuses ravi läbinute osakaal.

Muid käitumiskontrolli kohustusi kohaldatai erandjuhtudel. Enamasti määrati need isikutele, kes panid lisaks joobes juhtimisele toime ka mõne muu kuriteo või kellele mõisteti liitkaristus

¹²⁹ *Ibid.*, lk 18.

¹³⁰ L. Vallikivi. Riik otsib võimalust sõltlastest roolijoodikud liiklusest eemaldada. ERR, 2023. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1609006394/riik-otsib-voimalust-soltlastest-roolijoodikud-liiklusest-eemaldada> (30.03.2024).

¹³¹ TMKo 20.01.2022, 1-21-7991.

¹³² PMKo 12.01.2022, 1-21-8586; VMKo 30.04.2021, 1-21-3166.

varasema karistuse tõttu. Näiteks KarS § 75 lg 2 p 1 sätestatud kohustus, st kuriteoga tekitatud kahju hüvitamine, määrati kahele isikule, kes olid süüdi mõistetud ka omastamise (KarS § 201) eest.¹³³ Ka elektroonilisele valvele allutati (nende nõusolekul) süüdlased, kellele määrati liitkaristus varasema karistuse tõttu.¹³⁴ Seevastu näiteks kohtu määratud isikutega keelati suhelda nii süüdlasel, kes pani lisaks KarS § 424 lg-le 1 toime narkokuriteo¹³⁵ kui ka varasemalt karistamata isikul, kes mõisteti süüdi üksnes KarS § 424 lg 1 järgi¹³⁶.

3.4.2. Käitumiskontrolli raames määratud käitumiskontrolli kohustuste arv

Lisaks sellele, et Tartu MK oli kõige aktiivsem KarS § 75 kohaldaja, määrati Tartu MK-s KarS § 75 lg 2 raames ka keskmiselt enim käitumiskontrolli kohustusi (vt Joonis 7). Nimelt, kõigist isikutest, kellele määrati vähemalt üks kohustus, pidi Tartu MK-s täitma täpselt ühe kohustuse 84 (39,1%), kaks kohustust 108 (50,2%) ja kolm või enam kohustust 23 (10,7%) süüdimõistetut. Tartu MK-st järgmine oli Harju MK, kus üks kohustus määrati 94 korral (45,2%), kaks 97 (46,6%) ning kolm või enam kohustust 17 (8,2%) juhul. Pärnu ja Viru MK erinesid eelmistest aga selle poolest, et mõlemas oli kõige suurema osakaaluga üks kohustus – Pärnu MK-s määrati süüdimõistetule üks kohustus 43 juhul (50%), kaks 24 (27,9%) ja kolm või enam kohustust 19 (22,1%) korral, Viru MK-s aga üks kohustus 55 (59,8%), kaks 33 (35,9%) ning kolm või enam kohustust 4 (4,3%) korral.

Tartu, Viru ja Harju MK kohtuotsustest ilmneb, et kui isikule määrati täpselt üks käitumiskontrolli kohustus, siis enamasti oli see alkoholi ja/või narkootiliste ainete tarvitamise keeld – Tartu MK-s 41, Viru MK-s 46 ja Harju MK-s 83 korral. Nendest erineva lähenemisega oli aga Pärnu MK, kus tarvitamise keeld määrati ainsa kohustusena kõigest 4 juhul. Selle asemel rakendati Pärnu MK-s peamiselt sotsiaalprogrammi, suunates sotsiaalprogrammi 34 isikut. Kui sotsiaalprogrammi läbimise kohustus oli olulise kaaluga ka Tartu MK-s – sarnaselt Pärnuga 34 korral –, siis Viru ja Harju MK-s suunati sotsiaalprogrammi üksnes 5 ja 10 isikut.

Kohtupraktikast tuleneb seega, et kui isikule määrati ainult üks kohustus, oli see (ülejäanud võimalike kohustustega võrreldes) ka vähemkoormavam. Kui aga prokurörid ja kohtunikud hindasid süüdlase alkoholi- ja/või narkoprobleeme raskemaks ning tundsid näiteks vajadust

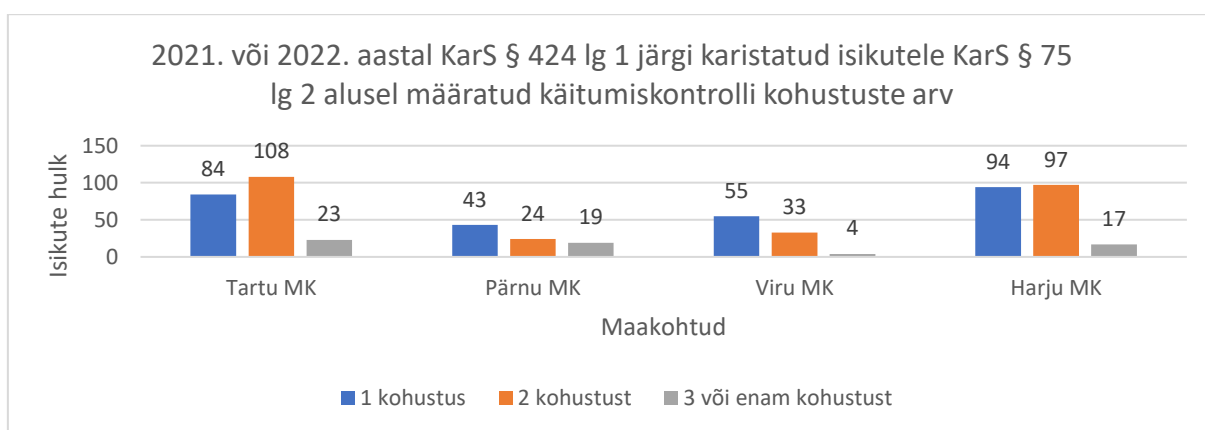
¹³³ PMKo 09.06.2022, 1-22-3284; TMKo 14.12.2021, 1-21-8155.

¹³⁴ VMKo 26.01.2022, 1-21-4776; HMKo 30.03.2022, 1-22-1786.

¹³⁵ PMKo 22.10.2021, 1-21-6908.

¹³⁶ HMKo 05.05.2022, 1-22-2622.

suunata isik ravile, kombineeriti ravi ülejäänud kohustustega. Järelikult ei määratud süüdlastele, kelle uute kuritegude toimepanemise tõenäosust hinnati kõrgemaks, mitte üksnes rohkem käitumiskontrolli kohustusi, vaid omakorda suurenes ka nimetatud kohustuste intensiivsus ja seeläbi ka süüdlase enda panustamise määr. Magistritöö autori hinnangul ilmestab praktika ka mõnuainetega seonduvaid sotsiaalseid probleeme, eelkõige ravi keerukust ja ajakulukust, samuti isiku enda panuse olulisust – imeravi ja -tabletti pole olemas, tarvis on ühtlasi (näiteks sotsiaalprogrammi kaudu) muuta süüdlase hoiakuid ning erinevate kohustuste koosmõjus püüda isikut alkoholist ja või/narkootikumidest võõrutada.

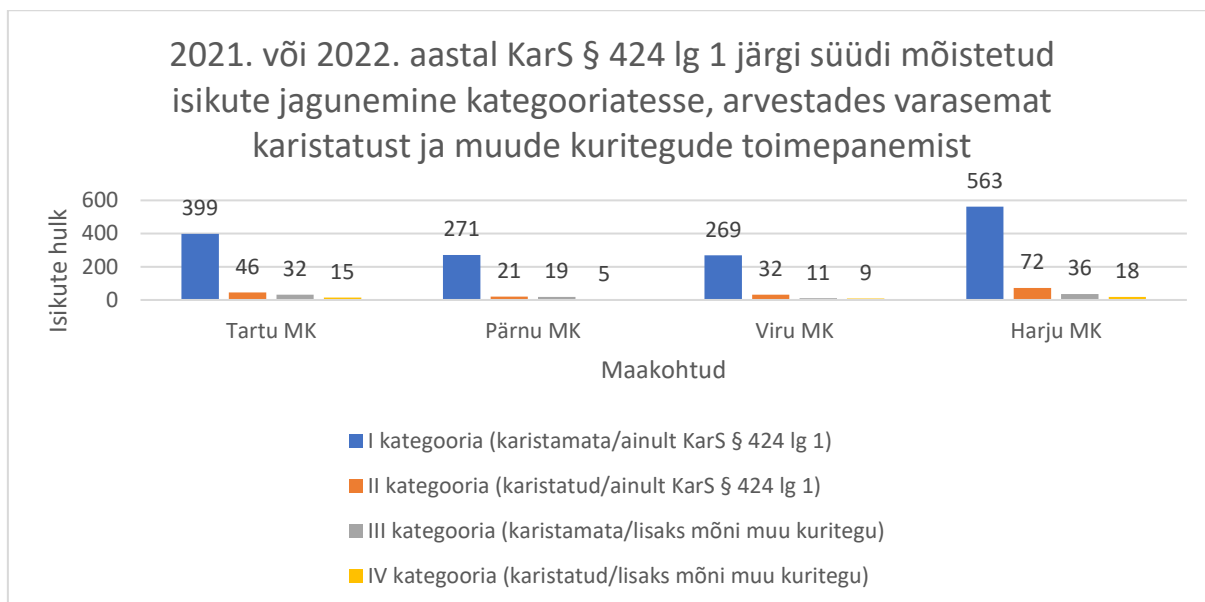

Joonis 7. 2021. või 2022. aastal KarS § 424 lg 1 järgi karistatud isikutele KarS § 75 lg 2 alusel määratud käitumiskontrolli kohustuste arv.

Allikas: kohtupraktika põhjal autori koostatud.

3.4.3. Käitumiskontrollile allutamise seos teiste kuritegude toimepanemisega

Ainuüksi asjaolu, et KarS § 424 lg 1 järgi karistatud isikud allutati sageli käitumiskontrollile, ei tähenda, et seda tehti üksnes nimetatud teo toimepanemise tõttu. Kohtunike (ja prokuröride, arvestades kokkuleppemenetluse suurt osakaalu) siseveendumust käitumiskontrolli vajalikkuse osas võis mõjutada ka asjaolu, et isikut on juba varasemalt kriminaalkorras karistatud või mõisteti isik lisaks § 424 lg-le 1 süüdi ka teiste kuritegude toimepanemise eest. Parema ülevaate saamiseks on isikud jagatud nelja erinevasse kategooriasse: I) varasemalt karistamata isikud, keda ei mõistatud lisaks § 424 lg-le 1 süüdi muudes kuritegudes; II) varasemalt karistatud isikud, keda ei mõistatud lisaks § 424 lg-le 1 süüdi mitte ühegi muu kuriteo eest; III) varasemalt karistamata isikud, kes mõisteti süüdi ka vähemalt ühe muu kuriteo eest; IV) varasemalt karistatud isikud, kes mõisteti süüdi ka vähemalt ühe muu kuriteo eest (vt Joonis 8).

Joonis 8. 2021. või 2022. aastal KarS § 424 lg 1 järgi süüdi mõistetud isikute jagunemine kategooriatesse, arvestades varasemat karistatust ja muude kuritegude toimepanemist.

Allikas: kohtupraktika põhjal autori koostatud.

Esimesse rühma kuulus Tartu MK-s 399, Pärnu MK-s 271, Viru MK-s 269 ning Harju MK-s 563 süüdlast, kellest käitumiskontrollile allutati Tartus 192 (48,1%), Pärnus 84 (31,0%), Virus 63 (23,4%) ning Harju MK-s 146 (25,9%). Teises kategoorias oli Tartu MK-s 46, Pärnu MK-s 21, Viru MK-s 32 ja Harju MK-s 72 isikut ning lisakohustusi pidi täitma Tartus 39 (84,8%), Pärnus 12 (57,1%), Virus 22 (68,75%) ja Harju MK-s 46 (63,9%). Kolmandas rühmas oli süüdlasi mõnevõrra vähem, st Tartu MK-s 32, Pärnu MK-s 19, Viru MK-s 11 ja Harju MK-s 36, kusjuures nendest käitumiskontrollile allutati Tartu MK-s 20 (62,5%), Pärnu MK-s 10 (52,6%), Viru MK-s 2 (18,2%) ning Harju MK-s 19 (52,8%). Neljandas kategoorias oli süüdlaseid vähim – Tartu MK-s 15, Pärnu MK-s 5, Viru MK-s 9 ja Harju MK-s 18. Nendest lisakohustusi pidi täitma Tartu MK-s 14 (93,3%), Pärnu MK-s 4 (80%), Harju MK-s 12 (66,7%) ning Viru MK-s kõik 9 (100%) isikut.

Seega, võttes arvesse ainult süüdlase varasemat tausta ja muude kuritegude toimepanemist, oli maakohtute praktika käitumiskontrolli rakendamisel ühetaoline. Kõigis maakohtutes allutati käitumiskontrollile enim selliseid süüdimõistetuid, kes olid juba varasemalt kriminaalkorras karistatud ning kes ka sel korral panid toime vähemalt kaks kuritegu (st IV kategooria) – nende isikute puhul saab eeldada, et üksnes kohustus hoiduda uute tegude toimepanemisest pole isiku õigusküülekama) käitumise tagamiseks piisav, ent arvestades käitumiskontrolliga kaasnevat intensiivsemat järelevalvet, võib see lisaks katseajale aidata soovitud eesmärke suurema

tõenäosusega saavutada. Ka Riigikohus on senises praktikas leidnud, et suurema tõenäosusega panevad kuritegusid toime need isikud, kes on ka varem süüdi mõistetud.¹³⁷

Protsentuaalselt teisena allutati igas maakohtus käitumiskontrollile need süüdimõistetud, kes samuti olid varasemalt karistatud, ent kes sel korral mõisteti süüdi üksnes KarS § 424 lg 1 alusel (st II kategooria). Põhjus võrdlemisi arvukaks lisakohustuste määramiseks võib seisneda selles, et süüdlane on (sarnaselt eelmise grupiga) üles näidanud retsidiivsust, ent seda väiksemal määral kui IV kategooria süüdimõistetud.

Kolmandal kohal käitumiskontrollile allutamise hulga poolest oli nii Tartu, Pärnu kui ka Harju MK-s III kategooria ehk varasemalt karistamata isikud, kes panid lisaks KarS § 424 lg-le 1 toime ka vähemalt ühe muu kuriteo. Tõenäoliselt eeldatakse ja loodetakse varasemalt karistamata isikute puhul, et juba kriminaalkaristusega kaasnevatest tagajärgedest ja ebameeldivustest (nt häbi ja süütunne, koormav menetlus, süüdimõistva otsusega kaasnev sundraha ning muud menetluskulud) võib piisata isiku suunamiseks õiguskaualekäitumisele, mistõttu intensiivsemaks sekkumiseks puudub vajadus.

Järelikult allutati peaaegu kõigis maakohtutes käitumiskontrollile kõige vähem I kategooria süüdimõistetuid, st üksnes Viru MK-s rakendati käitumiskontrolli protsentuaalselt mõnevõrra rohkem I kui III rühma isikute suhtes. Sellele vaatamata tuleneb andmetest, et ka I kategooria isikutele, Tartu MK-s ligi pooltele, määrati lisaks katseajale arvukalt käitumiskontrolli kohustusi ja/või kohustust järgida kontrollnõudeid.

Autori hinnangul näitab kohtupraktika, et prokuratuur ja kohtud suhtuvad joobeseisundis sõitmisesse tõsiselt ning püüavad nimetatud liikluskuriteo (korduv)toimepanemist vähendada. Samuti võib käitumiskontrolli paljusust selgitada asjaolu, et vaatamata „puhtale“ karistustaustale eeldatakse mitmete isikute puhul õiguskaualekäitumise tagamiseks vajadust kohaldada tavalise katseajaga võrreldes mõnevõrra rangemaid meetmeid. Seda põhjusel, et üha suurem osa KarS § 424 lg 1 asjadest lõpetatakse oportuuniteediga¹³⁸ ja seeläbi on suurenenud ka nende isikute osakaal, kes on oportuuniteedi käigus rikkunud või eiranud neile määratud kohustusi (KrMS 202 lg 2). Nende isikute menetlus võidakse seetõttu uuendada ning seeläbi kaasneda ka süüdimõistev kohtuotsus. Kohtu hinnangul ei pruugi aga, arvestades nende

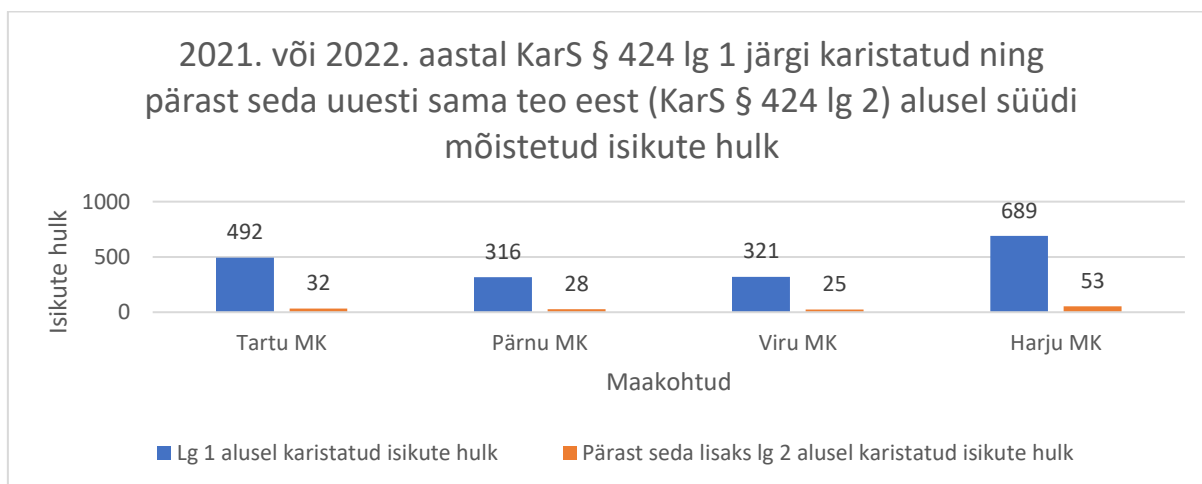
¹³⁷ RKHKo 27.02.2014, 3-3-1-1-14, p 20.2.

¹³⁸ A. Ahven, K. Töllinen, lk 6.

isikute varasemat käitumist ning suhtumist kohustustesse, piisata üksnes katseaja määramisest, mistõttu allutatakse isik ka käitumiskontrollile.

3.5. KarS § 424 lg 2 järgi karistatud isikud

Kõigest 1818 isikust, kes mõisteti 2021. või 2022. aastal süüdi KarS § 424 lg 1 alusel, panid 138 süüdimõistetut hiljemalt 2023. aasta oktoobrikuus sama kuriteo uuesti toime (st 7,6%) (vt Joonis 9). Nendest isikutest omakorda kaheksa mõisteti joobeseisundis mootorsõiduki juhtimise eest süüdi ka kolmandat korda. Kui arvuliselt enim korduvaid seaduserikkujaid mõisteti süüdi Harju MK-s (53), siis protsentuaalselt ei erinenud KarS § 424 lg 2 järgi karistatud isikute osakaal maakohtute lõikes oluliselt – Tartu MK otsuste kohaselt pani mootorsõiduki joobeseisundis juhtimise korduvalt toime 32 (6,5%), Pärnu MK-s 28 (8,9%), Viru MK-s 25 (7,8%) ning Harju MK-s 53 (7,7%) isikut.

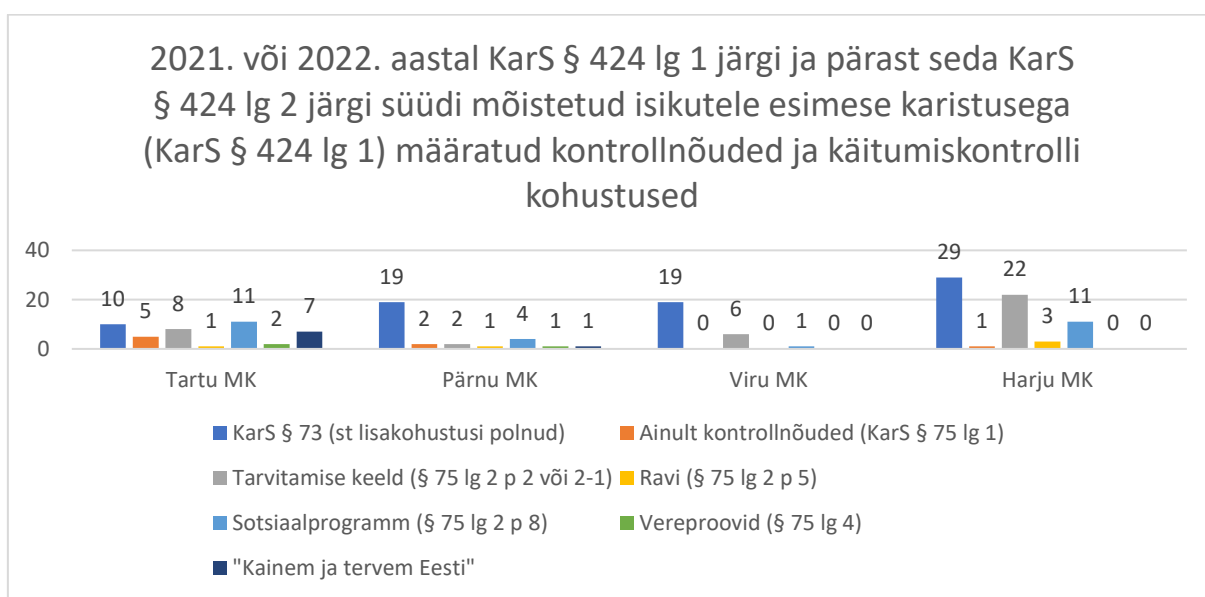
Joonis 9. 2021. või 2022. aastal KarS § 424 lg 1 alusel karistatud ning pärast seda uuesti sama teo toimepanemise eest (KarS § 424 lg 2) süüdi mõistetud isikute hulk.

Allikas: kohtupraktika põhjal autori koostatud.

Autori hinnangul näitavad tulemused, et nimetatud kuriteo eest kohtulikult karistatud isikute retsidiivsus on kõrge. Nimetatud järeldust põhjendavad mitmed asjaolud, alustades sellest, et ajavahemik, mil isikul oli võimalik sama tegu uuesti toime panna, oli väike – kui isikut karistati esmakordselt 2021. või 2022. aastal ning teist või kolmandat korda hiljemalt 2023. aasta oktoobrikuus, ei jäänud kuritegude vahele olulist pausi. Teiseks, joobeseisundis juhtimine on võrdlemisi latentne kuritegu, mis tähendab, et tõenäosus tabada isegi suures joobes juhti on

väike.¹³⁹ Järelikult võib eeldada, et nii (korduvalt) karistatud kui ka karistamata isikutel on joobeseisundis juhtimise episoodide registreeritust veelgi rohkem, nad lihtsalt ei ole vahele jäänud.

Korduvrikkujate hulgas oli nii neid, kelle suhtes rakendati KarS § 75 lg-s 1 sätestatud kontrollnõudeid ja KarS § 75 lg-s 2 sätestatud käitumiskontrolli kohustusi, kui ka neid, keda käitumiskontrollile ei allutatud – st kellel lasus üksnes kohustus hoiduda uute kuritegude toimepanemisest katseaja jooksul. Kuigi arvuliselt oli korduvrikkujate hulgas rohkem isikuid, kellel mingeid lisakohustusi ei olnud (vt Joonis 10), siis protsentuaalselt oli käitumiskontrollile allutatud isikute retsidiivsus koguni suurem (vt Joonis 11).

Joonis 10. 2021. või 2022. aastal KarS § 424 lg 1 järgi ja pärast seda KarS § 424 lg 2 järgi süüdi mõistetud isikutele esimese karistusega (KarS § 424 lg 1) määratud kontrollnõuded ja käitumiskontrolli kohustused.

Allikas: kohtupraktika põhjal autori koostatud.

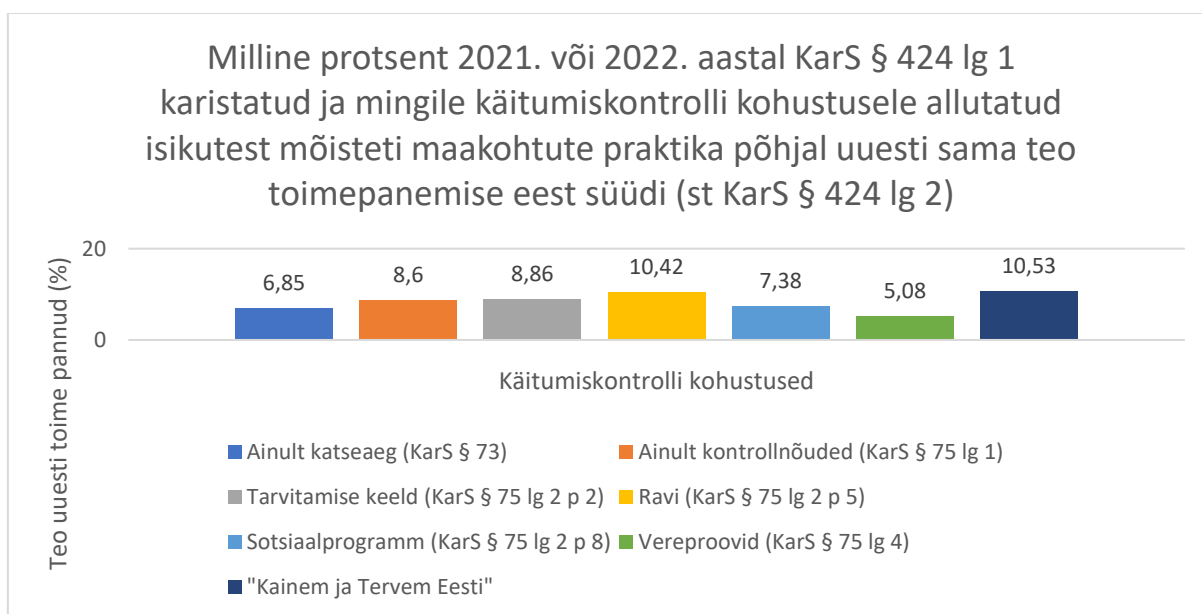
Tulemustest ilmneb, et käitumiskontrolli efektiivsusesse joobeseisundis juhtimise korduvtoimepanemise vähendamisel tuleks suhtuda kriitiliselt. Kui näiteks pervägivalla puhul võib alkohol olla üks vägivalda põhjustavatest riskiteguritest¹⁴⁰, siis alkoholi või narkootiliste ainete tarvitamisest tulenenud joobeseisund on KarS § 424 koosseisutunnus. Veelgi enam,

¹³⁹ A. Ahven. Kui palju on liikluses joobes juhte? Justiitsministeerium, kriminaalpoliitika osakond, kriminaalpoliitika teemaleht nr 1/2016, lk-d 4-5.

¹⁴⁰ Justiitsministeerium. Pervägivalla riskitegurid, 2013. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/pervagivald/pervagivald-riskitegurid> (30.03.2024).

valdav osa karistatutest pole mitte harva tarbivad ja joobeseisundis vahele jäänud (st ravi mittevajavad) isikud, vaid alkoholi kuritarvitajad (61%) või koguni sõltlased (18%).¹⁴¹

Autori hinnangul põhjendab see ka seda, miks suur osa alkoholi või narkootikumide tarvitamise keelu all olevatest isikutest panevad siiski sama teo korduvalt toime – kuritarvitajad, eelkõige sõltlased ei oska ega suuda ei vaimselt ega füüsiliselt oma tarbimist piirata, isegi kui selline kohustus on määratud kohtuotsusega. Ühtlasi on kriminaalhooldajal piiratud võimalused keelu järgimise kontrollimiseks, sest kuigi kriminaalhooldusseaduse (KrHS)¹⁴² § 26¹ annab ametnikule sõnaselge õiguse ainete tarvitamist kontrollida, siis tegelikkuses on olukord sootuks keerulisem. Näiteks on kriminaalhooldajal lubatud korraldada erakorralisi visiite, ent seejuures pole garanteeritud, et süüdlane viibib parasjagu seal, kus kontrolli soovitakse läbi viia (nt tema kodus). Seega jääb kriminaalhooldajal vajaduse korral üle üksnes võimalus koostada erakorraline ettekanne sama seaduse § 31 lg 2 alusel.¹⁴³ Samas on vereproovide andmise kohustuse puhul olukord mõnevõrra erinev, kuna isik on andnud nõusoleku kindlatel aegadel proove anda. Viimane asjaolu võib ka suuremal määral motiveerida isikut tarvitamise keeldu järgima, mistõttu on nende isikute hulgas retsiidivsus väiksem.

Joonis 11. Milline protsent 2021. või 2022. aastal KarS § 424 lg 1 karistatud ja mingile käitumiskontrolli kohustusele allutatud isikutest mõisteti maakohtute praktika põhjal uuesti sama teo eest süüdi (KarS § 424 lg 2).

Allikas: kohtupraktika põhjal autori koostatud.

¹⁴¹ K. Tüllinen, lk 13.

¹⁴² Kriminaalhooldusseadus. – RT I, 22.03.2024, 3.

¹⁴³ Ü. Madise. Õiguskantsleri selgitus kriminaalhooldaja tegevuse kohta, lk-d 2-3. Arvutivõrgus: <https://www.oiguskantsler.ee/et/seisukohad/seisukoht/selgitus-kriminaalhooldaja-tegevus> (30.03.2024).

Joobes juhtidele mõeldud sotsiaalprogrammid tegelevad ennekõike liikluskasvatusega, mitte sõltuvusprobleemidega – näiteks „Liiklusohutusprogrammi“ sihtgruppi kuuluvad sõnaselgelt isikud, kellel ei ole alkoholisõltuvust.¹⁴⁴ Seega tuleks autori hinnangul kohustuste valimisel ennekõike kaaluda, kas süüdlane oleks valmis minema ravile, kus on võimalik teda probleemi osas intensiivsemalt aidata. Senini on aga ravi osakaal käitumiskontrolli kohustuste hulgas võrdlemisi väike ning kuna lõplik otsus ravi rakendamise üle lasub arstil, vähendab see tegelikkuses ravile allutatute osakaalu veelgi.

¹⁴⁴

Kriminaalpoliitika.
<https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/liiklusohutusprogramm> (30.03.2024).

Liiklusohutusprogramm.

Arvutivõrgus:

4. JÄRELDUSED JA VÕIMALIKUD LAHENDUSED

4.1. Vahekokkuvõte

Võitluse joores juhtimisega muudab keerukaks asjaolu, et suuremal osal süüdlastest esineb aastate jooksul kujunenud alkoholi- või narkosõltuvus, mida olemasolevate meetmetega on raske kontrolli alla saada. Arvukalt korduvrikkujaid leidis nii käitumiskontrollile allutatud isikute hulgas kui ka nende seas, kes pidid üksnes hoiduma uute kuritegude toimepanemisest katseaja jooksul.

Autori arvates ei saa aga järeldada, et käitumiskontrollile allutatud isikute hulgas on arvukalt retsidiviste põhjusel, et käitumiskontrollile allutataksegi üksnes nn kõige ohtlikumad isikud, kes panevad uue kuriteo toime suurema tõenäosusega. Esiteks on käitumiskontrolli vajalikkuse üle otsustamine väga subjektiivne ning sõltub suuresti prokuröride ja kohtunike siseveendumusest. Seega võib näiteks juhtuda, et kohustusi ei määrata süüdlasele, kes tegelikult on alkoholist või narkootikumidest sõltuvuses ja satub suure tõenäosusega uuesti joores seisundis rooli ning ka vastupidi – kohustus pandi peale isikule, kes oleks seda järginud ka ilma spetsiaalse kohtupoolse korralduseta. Teiseks, võttes arvesse, et oportunistide osakaal on suurenenud, viitab see asjaolule, et ennekõike püütakse vältida isiku karistamist kriminaalkorras. See omakorda tähendab, et olenemata käitumiskontrollile allutamata jätmisest peeti ka karistusest tingimisi vabastatud süüdlast sedavõrd ohtlikuks, et menetlust oportunistidega ei lõpetatud. Kolmandaks, isegi menetluse lõpetamisel oportunistidega võidakse süüdlasele määrata kohustusi, mh sotsiaalprogrammi läbimise kohustus ja ravi, mille kohaldamise õiguse näeb KrMS § 202 lg 2 sõnaselgelt ette. Samas ei saa ju väita, et erinevatele kohustustele allutatud isik, kelle menetlus lõpetati oportunistidega, tundus kohtule ohtlikum võrreldes kriminaalkorras karistatud isikuga, kes vabastati karistusest tingimisi katseajaga.

4.2. Ravi

Autori hinnangul, kuigi alkoholismi vastu puudub siiani imeravim, mängivad siiski olulist rolli just meditsiinivaldkond ja selle arengud. Seejuures pole välistatud, et edasi arendatakse ka ravimeid, mis juba aastaid on kasutusel olnud teistel eesmärkidel. Näiteks Apremilast, millel mh hinnatakse olevat ohutu ja efektiivne mõju alkoholi tarvitamise tungi vähendamisel, võib

tulevikus olla abiks ka alkoholiprobleemidest vabanemisel ja seega joobes juhtimise ohjamisel.¹⁴⁵

Ilmselt ei tule enam üllatusena narkootikumide sõltuvust tekitav efekt – narkojoobes juhtidega seonduvalt tuvastas autor magistritöö kolmandas peatükis, et nendest oluline osa on mingil ajahetkel narkokuriteo eest lausa kriminaalkorras karistatud. Laiemas pildis ilmestab see keelatud mõnuainete negatiivseid mõjusid isiku tervisele ja otsustele, ent kitsamalt peegeldab narkosõltuvuse lähedast seost kuritegude toimepanemisega. Seega, arvestades arenguid meditsiinivaldkonnas, võib põhiline probleemkoht seisneda tulevikus hoopis süüdlase ravile suunamises, sh kuidas panna isik aduma ja tunnistama probleemi olemasolu ning tekitada temas tahtmine ravi läbida. Seda olulisem on isiku motiveerimine ja nõustamine juba enne ravile minemist, kuna seeläbi võib suurenedagi nii ravi läbinute osakaal kui ka selle tõhusus.¹⁴⁶

4.3. Alkolukk ja DADSS

Lisaks ravile on joobes juhtimise vähendamiseks olemas meetmeid, mis Eestis on senini reguleerimata. Näiteks alkolukk (ingl. *interlock*) on seade, mille eesmärk on takistada alkoholi piirmäära ületanud või joobeseisundis isikul liikluses sõidukijuhina osaleda. Alkolukk koosneb kahest komponendist, millest esimene on käsiseade ja teine keskseade. Käsiseade on mõeldud puhumistesti läbiviimiseks, mille tulemust hindab keskseade – kui puhumistest ei näita üleliigset alkoholi kogust isiku organismis, siis sõiduk käivitub, vastasel juhul mitte. Lisaks tagab keskseade oluliste andmete, mh testitulemuste, kuupäeva ja kellaaja ning puhumisest keeldumise, säilimise.¹⁴⁷ Ka Eestis on autolukud kasutusel näiteks avalikuks sõitjateveoks mõeldud bussides ja erinevate ettevõtete sõidukites, ent siiani mitte meetmena kriminaalkorras karistatud isiku mõjutamiseks.¹⁴⁸

¹⁴⁵ K. B. Grigsby jt. Pre-clinical and clinical evidence for suppression of alcohol intake by apremilast. *The Journal of Clinical Investigation* 133 (6), 2023, lk-d 6-8.

¹⁴⁶ L. Shaul jt. The Role of Motivation in Predicting Addiction Treatment Entry Among Offenders With Substance Use Disorders Under Probation Supervision. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, Volume 63, Issue 14, October 2019, lk-d 2458 ja 2462.

¹⁴⁷ Maanteeamet. Alkoluku kasutamine vähendamaks sõiduki juhtimist alkoholi mõju all, 2017, lk 4.

¹⁴⁸ *Ibid.*, lk 21.

Euroopa Liidu liikmesriikidest esimesena, juba aastal 1999, viidi alkoholuku pilootprojekt läbi Rootsis¹⁴⁹, Leedus aga jõustus vastavasisuline seadus 2020. aastal¹⁵⁰. Mitmetes riikides korraldatud uuringute kohaselt on just alkoholukk efektiivseim vahend joores juhtimise (korduv)toimepanemise vähendamiseks, seda isegi pikaajalises arvestuses ehk pärast alkoholuku eemaldamist.¹⁵¹ Pikaajalise efekti võib aga peamiselt tagada see, kui alkoholuku programm kombineerida muude meetmetega, nagu ravi ja nõustamine.¹⁵²

Peamine küsimus seisneb seega selles, kuidas tekitada süüdlastes huvi alkoholuku programmis osalemiseks – muude riikide praktikas on töötanud eelkõige programmi kulukuse vähendamine ja juhtimisõiguse äravõtmise väiksem periood, milles lepatakse süüdlasega nõusoleku andmisel eraldi kokku.¹⁵³ Näiteks Soomes otsustati kulukuse vähendamiseks muuta autoluku seadust viisil, et isik pole enam kohustatud laskma programmi läbiviijal alkoholuku logi-andmeid alla laadida. Selline muudatus raskendas küll süüdlase jälgimist programmi vältel, ent samas vähendas märgatavalt informatsiooni manuaalse allalaadimisega kaasnevat suur ressursikulu.¹⁵⁴

Riigikohus on oma praktikas leidnud, et juhtimisõiguse äravõtmise peamine eesmärk on tagada, et isik ei saaks samalaadseid tegusid toime panna.¹⁵⁵ Seega täidavad alkoholukk ja juhilubade äravõtmine sarnast ülesannet, püüdes laiemas pildis vältida sobimatute või ohtlike juhtide liiklusesse sattumist. Paraku nähtub kohtupraktikast, et sageli ei takista juhtimisõiguse puudumine inimesel rooli istuda, seda isegi joores seisundis.¹⁵⁶ Erinevalt juhtimisõiguse äravõtmisest on autoluku eelis aga see, et juhile seatakse lisaks vaimsele ka füüsilise takistus. Autoluku kasuks räägib ka asjaolu, et kuigi seatakse füüsiline takistus, ei kaasne sellega näiteks vangistusele omaseid negatiivseid mõjusid – desotsialiseerumine, erialaste oskuste vähenemine jpm¹⁵⁷.

¹⁴⁹ S. Houwing. Alcohol Interlocks and Drink Driving Rehabilitation in the European Union. European Transport Safety Council 2016, lk 21.

¹⁵⁰ European Transport Safety Council. Lithuania launches alcohol interlock programme. Arvutivõrgus: <https://etsc.eu/lithuania-launches-alcohol-interlock-programme/> (30.03.2024).

¹⁵¹ M. Blom, D. Blokdijk. Long-term effectiveness of the alcohol ignition interlock programme: A retrospective cohort study in the Netherlands. Accident Analysis & Prevention, Vol 151, 2021.

¹⁵² P. L. Roberts, L. B. Meuleners. Optimising Alcohol Interlock Program Performance. Journal of Road Safety, Vol 34, Issue 4, 2023, lk 56.

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ S. Houwing, lk 17.

¹⁵⁵ RKKKo 13.12.2013, 3-1-1-122-13, p 11.

¹⁵⁶ Näiteks HMKo 04.01.2022, 1-21-8598.

¹⁵⁷ J. Sootak, P. Pikamäe, § 45/3.1.

Kokkuvõttes on alkoholik magistritöö autori hinnangul tõhus meede joores juhtimise vähendamiseks ning kahtlemata tuleks kaaluda nimetatud programmi sätestamist mõjutusmeetmena seaduse tasandil. Kasuks tuleb ka asjaolu, et asjakohased meetmed, mida alkoholikuga kombineerida – näiteks ravi ja sotsiaalprogrammid – on juba seaduses sätestatud ja kasutusel. Ühtlasi, eeldades isiku vajadust ja soovi sõiduk endale alles jätta, oleks autoluk ka leebem meede võrreldes sõiduki konfiskeerimisega.

Autolukuga sarnaseid lahendusi püütakse maailmas arendada tavalisest autolukust edasigi. Üheks selliseks vahendiks võib mh pidada DADSS-i (ingl. *Driver Alcohol Detection System for Safety*). Nimetatud süsteemi eesmärk on enne sõitma hakkamist tuvastada alkoholi kogus juhi organismis, ent seda passiivselt ehk ilma puhumistestita. Mõõtmine toimub kas õhu- või puutesensori abil – õhusensor tuvastab alkoholi ja süsihappegaasi (CO₂) sisalduse juhi väljahingatavas õhus, seevastu puutesensori tulemuse annab elektromagnetlainete alusel toimiv nahakudede test, mille läbiviimiseks tuleb üksnes asetada sõrm või käsi lugerile.¹⁵⁸ Võrreldes autolukuga püüab DADSS seega tagada mugavama, kiirema, odavama ja usaldusväärsema mõõtmistulemuse. Ühtlasi on DADSS-i mõõtmistulemused alkoholikuga võrreldes võltsimis- ja muukimiskindlamad, kuna kabiinis pole suuri seadmeid ning muud riistvara.¹⁵⁹ Kuigi DADSS on alles väljatöötamisel ning selle võimalikke mõjusid ei saa hetkel hinnata, on see üks näide, kuidas tehnika arenemisega käsikäes võivad tulevikus muutuda ka meetmed joores juhtimise vähendamiseks.

¹⁵⁸ A. K. Zaouk jt. Driver Alcohol Detection System For Safety (DADSS) – a Vehicle Safety Technology Approach to Reducing Alcohol-Impaired Driving – a Status Update. Proceedings of the 27th International Technical Conference on the Enhanced Safety of Vehicles, Paper Number: 23-0287, 2023, lk-d 4-6.

¹⁵⁹ *Ibid.*, lk-d 2-3.

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöös analüüsiti joobeseisundis mootorsõiduki juhtimise kui Eesti kõige levinuma liikluskuriteo Eesti maakohtute 2021. ja 2022. aasta kohtulahendeid. Uurimuse peamine eesmärk oli välja selgitada, kas ja millist rolli on mänginud lisakohustused, täpsemalt kriminaalkorras karistatud isiku suhtes käitumiskontrolli ajal rakendatavad meetmed, potentsiaalselt sama teo korduvtoimepanemise vähendamisel. Töös püstitati järgmised hüpoteesid:

- 1) käitumiskontrolli kohustusi määratakse KarS § 424 lg 1 toimepanijaile pigem harva;
- 2) võrreldes isikutega, kellele käitumiskontrolli kohustusi ei määratud (st kes vabastati karistusest tingimisi KarS § 73 alusel), on sama teo toimepanemise tõenäosus väiksem nende isikute hulgas, kellele nimetatud kohustus(ed) määrati.

Esimese hüpoteesi püstitas autor põhjusel, et KarSi muudatuste tõttu võidakse nüüd süüdlast karistada ka esmakordse joobes juhtimise toimepanemisel (mis võib üldse olla isiku esimene ja viimane seaduserikkumine), mistõttu puudub sageli vajadus isik erinevate kohustustega üle koormata. Teise hüpoteesi seadmisel lähtus autor Riigikohtu seisukohast, mille kohaselt on käitumiskontrolli eesmärk maandada uute kuritegude toimepanemise riski. Etteruttavalt võib väita, et kumbki hüpotees uurimuse tulemusel kinnitust ei leidnud.

Magistritöö valimisse kuulub kokku 1826 kohtuotsust. Kuigi menetlusi ja kohtuotsuseid leidub arvukalt, pole joobes juhtimise menetlused mitmete teiste kuritegudega võrreldes eriti ajakulukad ega keerulised. Nimelt, kui isik peetakse sõidukiroolis kinni ning menetlustoimingud fikseeritakse nõuetekohaselt, pole prokuratuuri jaoks nõ raketiteadus tõendada koosseisupärast, õigusvastast ja süülist tegu. Viimast kinnitab mh erinevate menetlusliikide osakaal KarS § 424 lg 1 menetlustes, kuna lõviosa 2021. ja 2022. aasta menetlustest toimus kokkuleppemenetluses, millega kaasneb alati süüdimõistev kohtuotsus – õigeksmõistev kohtuotsus tehtigi üksnes neljal korral üldmenetluses. Seega ei seisne raskuskoht sageli mitte süüte asjaolude väljaselgitamises, vaid sobivaima karistuse mõistmises ja asjakohaste kohustuste määramises.

Joobeseisund tähendab, et isikul esineb teo toimepanemisel alkoholi- ja/või narkojoove. Kohtulahendite analüüsist ilmnes, et valdav osa KarS § 424 lg 1 toimepanijaist on keskealised mehed, kes olid sõidukit juhtides alkoholi- ja narkojoobes – narkojoove tuvastati aga natuke rohkem kui 200 süüdlasel. Üllatav oli aga see, et narkojoobes juhtide joove tulenes kõigi maakohtute

praktika järgi kõige sagedamini amfetamiini tarvitamisest. Tegelikult on enimtarvitatav narkootikum Eestis kanep, mistõttu saab eeldada, et amfetamiini ergutav mõju muudab sõidustiili ja pärsib juhi võimekust sedavõrd palju, et suureneb tõenäosus politseile vahele jääda. Samuti tulenes kohtute praktikast, et arvestatav osa (Pärnu MK-s ligi 40%) narkojoobes juhtidest on kas varasemalt ja/või lisaks KarS § 424 lg-le 1 süüdi mõistetud ka narkokuriteo eest. Autori hinnangul näitab see, kuidas narkootikumide käitlevad inimesed vaevlevad sageli ka ise sõltuvusprobleemide käes ning kuidas needsamad probleemid võivad põhjustada uute süütegude toimepanemist.

Mõistes isiku süüdi KarS § 424 lg 1 toimepanemises, ei kaasne sellega nõuet saata isik vanglamüüride taha karistust kandma. Vastupidi, vangistus on oma kahjulike mõjude tõttu *ultima ratio* meede, mida igal võimalusel tuleks vältida. Seega on kohtul erinevaid otsustuskohti, näiteks saab süüdlase vabastada karistusest tingimisi. Seejuures tuleb langetada otsus, kas üksnes kohustada isikut mitte toime panema uusi kuritegusid (katseaeg) või lisaks sellele allutada isik käitumiskontrollile KarS § 75 mõttes. Viimasega kaasnevad alati kontrollnõuded, mis mh tähendavad kohustust alluda kriminaalhooldaja erinevatele korraldustele – küll aga, pidades seda vajalikuks, võib isikut kohustada täitma ka lisakohustusi. Lisakohustused jagunevad oma olemuselt positiivseteks ja negatiivseteks, sõltuvalt sellest, kas isik peab midagi aktiivselt tegema (näiteks läbima sotsiaalprogrammi) või millegi tegemisest hoiduma (näiteks alkoholi tarbimisest). Teatud kohustuste määramiseks, näiteks ravi läbimiseks, tuleb eelnevalt saada ka süüdlase nõusolek.

Magistritöö esimene hüpotees kinnitust ei leidnud, kuna käitumiskontrolli rakendati kõigis maakohtutes võrdlemisi järjepidevalt. Tõsi, suurema tõenäosusega allutati käitumiskontrollile süüdlased, kes olid ka varasemalt karistatud ning kes lisaks mõisteti süüdi mõne muu kuriteo toimepanemises. Ka kohtupraktikas tunnustatakse põhimõtet, mille kohaselt on kuritegude toimepanemise tõenäosus suurem isikute hulgas, kes on ka varem süüdi mõistetud, mistõttu võidakse nende isikute suhtes rakendada rangemaid meetmeid. Küll aga allutati sageli käitumiskontrollile ka varasemalt karistamata isikuid – seda asjaolu võib põhjendada prokuröride ja kohtunike tõsine suhtumine joobeseisundis juhtimise korduvtoimepanemise vähendamisesse. Lisaks sellele, võttes arvesse, et suurenenud on oportuuniteediga lõpetatud menetluste arv, on eelduslikult (mh kohustuste rikkumise tõttu) kasvanud ka uuendatud menetluste arv. Seega ei pruugi kohtuniku hinnangul uuendatud menetluse korral piisata pelgalt katseaja määramisest, vaid isik allutatakse ka käitumiskontrollile.

Aktiivseim käitumiskontrolli kohustuste rakendaja oli Tartu Maakohus – lisaks sellele, et suurim osa süüdimõistetutest – enam kui pooled – allutati käitumiskontrollile, määrati Tartu MK-s ühele isikule ka keskmiselt enim kohustusi. Teistes maakohutes allutati käitumiskontrollile ligi kolmandik süüdlasest, ülejäänud süüdlased vabastati karistusest tingimisi katseajaga. Kohustustest kaks levinuimat olid kõigis maakohutes alkoholi ja/või narkootikumide tarvitamise keeld ning sotsiaalprogrammi läbimine, kusjuures nendest esimene oli Viru ja Harju MK-s kõige sagedasem, teine aga populaarseim Tartu ja Pärnu MK-s.

Intensiivsemaid kohustusi, nagu vereproovide andmine ja ravi, määrati süüdlastele võrdlemisi harva – neid kaht kohustust kokku määrati kahe aasta jooksul kõigi maakohute arvestuses ainult umbes sajalt korral. Seejuures, kuna näiteks ravivajaduse üle otsustab lõppkokkuvõttes tervishoiutöötaja, on tegelikkuses ravi läbinute osakaal veelgi väiksem. Väikest osakaalu käitumiskontrolli kohustuste seas põhjendavad tõenäoliselt nii nimetatud kohustuste intensiivsus, süüdlaselt nõusoleku saamise vajalikkus kui ka võimatus (arvestatava tõenäosusega) välja selgitada tegelik vajadus isik nimetatud kohustustele allutada.

Kohtuotsuste analüüsist tulenes, et KarS § 424 järgi karistatud isikute retsidiivsus on kõrge. Nimelt, hiljemalt 2023. aasta oktoobrikuus mõisteti sama teo toimepanemise eest süüdi 138 isikut, kusjuures 8 neist panid samal perioodil jooles juhtimise toime ka kolmandat korda. Seejuures ei leidnud kinnitust ka teine hüpotees, mille kohaselt uute kuritegude toimepanemise tõenäosus on väiksem isikute seas, kes lisaks katseajale allutatakse käitumiskontrollile – vastupidi, käitumiskontrollile allutatud isikute retsidiivsus oli koguni mõnevõrra suurem. Peamiseks põhjuseks saab pidada alkoholi kuritarvitajate ja sõltlaste domineerivat osakaalu jooles juhtide hulgas, mida isegi olemasolevaid meetmeid rakendades on keeruline, kui mitte võimatu kontrolli alla saada. Näiteks sotsiaalprogrammid tegelevad eelkõige liikluskasvatusega. Isegi kui peamine eesmärk oleks võitlus sõltuvusprobleemidega, on vähetõenäoline, et ainuüksi sotsiaalprogramm suudab lahendada probleemi, mida isegi meditsiinilise sekkumisega on raske teha. Samuti on näiteks ainete tarvitamise keelu kontrollimiseks kriminaalhooldajal väga piiratud võimalused, kuna erakorralist visiiti tehes ei pruugi süüdlane viibida kohas, kus kontrolli soovitakse läbi viia.

Autori hinnangul on seda olulisem erinevate meetmete kombineerimine (nt ravi ja sotsiaalprogramm), mille käigus tegeletakse sõltuvusprobleemidega võimalikult mitmekülgsest. Samuti, võrreldes ülejäänud kohustustega, on tarbimise vähendamisel ja potentsiaalselt ka korduvrikkumise vähendamisel osutunud küllaltki efektiivseks vereproovide

andmise kohustus. Teadmine, et kindlatel aegadel tuleb anda vereproove, mille eiramise korral või liigsel mõnuainete tarbimisel võidakse pöörata karistus täitmisele, võib süüdlastele avaldada distsiplineerivat mõju.

Autori lootus ja eeldus on, et meditsiinivaldkonna arenguga käsikäes paraneb ka võimalus sõltuvusprobleemide lahendamiseks, millega väheneks ka liikluses osalevate joobes juhtide osakaal. Kahtlemata tuleks aga lisaks kaaluda alkoholiku kasutuselevõtmist, mis seaks juhile (sarnaselt vangistusega) füüsilise takistuse mootorsõiduki kasutamiseks joobeseisundis, ent oleks seejuures tunduvalt leebem meede. Autoluku kasutamise võimalus tähendaks ka seda, et konfiskeerimise asemel saaks isik sõidukit edasi kasutada, eeldades tema sellekohast soovi ja suutlikkust püsida kaine.

THE UTILIZATION AND EFFECTS OF SUPERVISION OF CONDUCT ON REDUCING RECIDIVISM AMONG PENAL CODE § 424 OFFENDERS (SUMMARY)

The people in Estonia are known for their passion for alcoholic beverages. Unfortunately, a large portion of intoxicated individuals, regardless of their condition, decide to drive a vehicle. The § 424 section 1 of Estonian Penal Code states that driving a power-driven vehicle, an off road vehicle or a tram in state of intoxication is a crime and is punishable by a pecuniary punishment or imprisonment up to three years. In Estonia, an individual is considered to be in a state of intoxication when the intoxication is caused by consumption of illegal drugs or when the alcohol content in 1 litre of exhaled breath is at least 0.75 mg or when the alcohol content in one gram of blood is at least 1.5 mg. There is also one exception – when the driver is evidently unable to drive due to disturbed bodily or mental functions, the state of intoxication starts from alcohol content of at least 0.25 mg in 1 litre of exhaled breath or 0.5 mg in a gram of blood.

Even though driving under influence (DUI) is a crime based on Estonia's Penal Code, it does not mean that the offender has to be sent to prison. For example, under certain circumstances, the court has a right to suspend the offender of the sentence on probation. In addition, the offender can be subjected to supervision of conduct. Supervision of conduct means that the offender is required to follow supervisory requirements, such as residing in a permanent place of residence and obtaining a permission of probation officer before leaving the territory of Estonia. However, even more important is that the court may oblige the offender to follow further rules, namely prohibition to consume alcohol or narcotic drugs, obligation to undergo certain treatment, to participate in social programmes, give mandatory blood tests etc.

The Supreme Court of Estonia has stated that the aim of those obligations is to reduce the number of repeat offenders. The main purpose of current Master thesis is to figure out the potential role and effects of supervision of conduct on reducing recidivism among DUI offenders. Thus, the author compares two kinds of offenders: those that were suspended of the sentence on probation and those who, in addition had to follow obligations from the supervision of conduct. In current study, the author has analysed all the relevant cases of all four Estonian county courts (Tartu, Pärnu, Viru, Harju) from the years 2021 and 2022.

The § 424 of Estonian Penal Code has repeatedly been changed. Up until 2009, to convict someone, the offender had to be guilty of at least two DUI incidents. Today, an individual can

be convicted after their first violation, meaning repeat offenders are considered to be even more dangerous – according to sections 2 and 4, it is punishable by up to four years' imprisonment (pecuniary punishment is not possible) and the imposed punishment may not be fully suspended. Thus, since § 424 section 1 can be the offender's first (and maybe even last) crime, the first hypothesis is that the first-time offenders are rarely subjected to supervision of conduct. The second hypothesis is that compared to those subjected to supervision of conduct, the recidivism is higher among offenders that were simply suspended from the sentence on probation.

In each county court, most of the cases were solved in settlement procedure, during which the offender and prosecution agree on appropriate punishment. It is likely explained by the nature of DUI – when the offender is caught and everything was correctly protocolled, it is very difficult to prove one's innocence. A settlement procedure also allows to keep the procedural costs as low as possible since the procedures are usually shorter and less complicated.

A large majority of DUI offenders in Estonia were middle-aged men whose intoxication was caused by excessive alcohol consumption. Nevertheless, there was also a considerable amount of illegal drug abusers. The interesting part is that, even though the most used drug in Estonia is predominantly cannabis, the intoxication of DUI offenders was most commonly caused by amphetamine. The author concludes that the stimulating effects of amphetamine substantially alter driver's abilities and enlarge the possibility of getting caught. In addition, it came out that many drug-intoxicated offenders have, at some point, been convicted of other drug-related crimes, such as handling narcotic drugs or psychotropic substances. It goes to show that drug handlers often suffer from addiction themselves and it can be a tremendous crime-increasing factor.

Contrarily to the first hypothesis, the first-time DUI offenders were often subjected to supervision of conduct. The most active in applying extra obligations was Tartu County Court where more than 50% of offenders were at least mandated to follow basic supervisory requirements – in other county courts, the same indicator was around 30%. Albeit, it is worth mentioning that the rate of being subjected to supervision of conduct was the highest among offenders that had previously been criminally punished and who, this time, committed other crimes besides DUI. Even the Supreme Court of Estonia has stated that the likelihood of committing new crimes is higher among those who have already committed a crime before,

which may have been one of the factors to convince the prosecutor and the judge to apply stricter measures.

Nevertheless, a large portion of offenders with clear criminal records were also subjected to supervision of conduct. It may indicate that the authorities take it seriously to reduce the amount of repeat DUI offenders. To add to that, more and more cases are terminated due to the offender not being culpable to a high degree and the lack of public interest in pursuing the case. This could also increase the number of those not performing obligations imposed on them and the continuation of criminal proceedings – because of previous irresponsibility, stricter measures, such as being subjected to supervision of conduct, may prove necessary.

Two of the most popular obligations in each county court were the prohibition to consume alcohol and/or narcotic drugs and participation in social programmes. In Tartu and Pärnu County Court, the judges most frequently applied the obligation to undergo social programmes, while in Viru and Harju County Court, the indicators were reversed – the most popular obligation was the prohibition to consume different substances, leaving social programmes to be a runner-up. More complicated obligations, mainly treatment, were imposed rather rarely and if so, combined with other responsibilities (*i.e.* social programmes). It could be so due to many different reasons, such as the complexity of those obligations, requirement to get consent from the offender and also inability to figure whether imposing such measures is actually necessary.

Surprisingly, the second hypothesis did not find confirmation, either. Not only were there many repeat offenders among those subjected to supervision of conduct, the recidivism rate was even slightly higher than among offenders whose sentence was suspended on probation. The author concludes that the available measures are not able to deal with the ever growing alcohol and drug addiction that is making the offenders physically and mentally unable to regulate their consumption. Even when an individual is forced to limit their consumption and the probation officer wishes to verify their progress, the offender (during visits without notice) is not forced to stay at home 24/7 – this also complicates the supervision. In addition, it is hard to imagine that solely social programmes, especially the ones focusing on traffic-related education, are able to solve problems that are difficult to keep under control even when the most advanced medical know-how is put into practice.

The author suggests and hopes that discoveries in the medical field, such as different medicines aimed to reduce alcohol cravings, could lead to more effective treatment and thus better results in decreasing the number of repeat offenders. It should also be considered to put into use technology like interlocks – systems that prevent the vehicle from starting unless the driver is sober. By the practice of other countries (*i.e* Sweden, Lithuania), these measures have been effective but for wider usage, the systems have to be made as affordable and simple as possible. In addition, considering that sometimes the vehicle is confiscated due to high risk of committing new crimes, an interlock would be a milder measure compared to it.

KASUTATUD LÜHENDID

EIKo	Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus
HMKo	Harju Maakohtu otsus
KarS	Karistusseadustik
KorS	Korrakaitseadus
KrHS	Kriminaalhooldusseadus
KrMS	Kriminaalmenetluse seadustik
LS	Liiklusseadus
NPALS	Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus
PMKo	Pärnu Maakohtu otsus
PS	Põhiseadus
RKHKo	Riigikohtu halduskolleegiumi otsus
RKKKm	Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrus
RKKKo	Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus
RKÜKo	Riigikohtu üldkogu otsus
StGB	Strafgesetzbuch ehk Saksamaa karistusseadustik
TMKo	Tartu Maakohtu otsus
TrtRngKo	Tartu Ringkonnakohtu otsus
VMKo	Viru Maakohtu otsus
ÜKT	Üldkasulik töö

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Ahven, A. Kui palju on liikluses joobes juhte? Justiitsministeerium, kriminaalpoliitika osakond, kriminaalpoliitika teemaleht nr 1/2016.
2. Ahven, A., Salla, J., Vahtrus, S. Retsidiivsus Eestis. Justiitsministeerium, Tallinn 2010.
3. Ahven, A., Tüllinen, K. Joobes sõidukijuhtimise analüüs: karistuspraktika ja selle mõju süüdlaste hilisemale retsidiivsusele. Kriminaalpoliitika lühianalüüs Nr 9/2022.
4. Blom, M., Blokdijk, D. Long-term effectiveness of the alcohol ignition interlock programme: A retrospective cohort study in the Netherlands. *Accident Analysis & Prevention*, Vol 151, 2021.
5. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. European Drug Report 2020: Trends and Developments. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020.
6. Grigsby, K. B. jt. Pre-clinical and clinical evidence for suppression of alcohol intake by apremilast. *The Journal of Clinical Investigation* 133 (6), 2023.
7. Houwing, S. Alcohol Interlocks and Drink Driving Rehabilitation in the European Union. European Transport Safety Council, 2016.
8. Joost, U., Paapsi, K., Kriipsalu, I. Alkoholitarvitamise häire. Infomaterjal patsientidele ja nende lähedastele. Tervise Arengu Instituut, 2017.
9. Justiitsministeerium. Riigikogu otsus. Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030.
10. Laas, I. Karistus- ja mõjutusmeetmed karistusseadustik § 424 rakendamisel. Magistritöö. Juhendajad Jaan Sootak ja Toomas Liiva. Tartu: Tartu Ülikool 2020.
11. Luts-Sootak, M. Eesti õiguse Saksa päike. – *Juridica* 2023/6.
12. Maanteeamet. Alkoluku kasutamine vähendamaks sõiduki juhtimist alkoholi mõju all, 2017.
13. Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium. Liiklusseaduse, autoveoseaduse ning politsei- ja piirivalve seaduse muutmise seaduse eelnõu, 27.04.2023.
14. Roberts, P. L., Meuleners, L. B. Optimising Alcohol Interlock Program Performance. *Journal of Road Safety*, Vol 34, Issue 4, 2023.
15. Salla, J. Karistuses asendamist ja karistusest vabastamist puudutavad muudatused.– *Juridica* 2014/8.

16. Sootak, J. Karistusõiguse adekvaatsus – õiguse iseolemise ja mida ühiskond õigusest ootab. Ettekanne Presidendi mõttekojas Ärmal, 27.08.2010.
17. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2021.
18. Sööt, M.-L. Uuringutest ja mõjude analüüsist kriminaalpoliitika näitel.– Juridica VIII, 2010.
19. Reile, R., Veideman, T. Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring 2022. Tervise Arengu Instituut, Tallinn 2023.
20. Riigikogu XI koosseis. Eelnõu nr 179 seletuskiri: Liiklusseaduse ja karistusseadustiku ning nendega seonduvate seaduste muutmise seadus, 19.12.2007.
21. Shaul, L. jt. The Role of Motivation in Predicting Addiction Treatment Entry Among Offenders With Substance Use Disorders Under Probation Supervision. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, Volume 63, Issue 14, October 2019.
22. Talumäe, L. Joobeseisundis juhtimise eest mootorsõiduki juhtimisõiguse äravõtmise kohaldamise praktika Harju Maakohtus 2012-2015. Magistritöö. Juhendaja Jaan Ginter. Tartu: Tartu Ülikool 2016.
23. Tervise Arengu Instituut. Kainem ja Tervem Eesti programm toetuse andmise tingimuste (TAT) kirjeldus.
24. Turner, C, McClure, R. Age and gender differences in risk-taking behaviour as an explanation for high incidence of motor vehicle crashes as a driver in young males. Injury Control and Safety Promotion, Volume 10, Issue 3, 2003.
25. Tüllinen, K. Alkohol kuritegevuse katalüsaatorina. Justiitsministeerium, kuritegevus Eestis 2018. Tallinn, 2019.
26. Zaouk, A. K. jt. Driver Alcohol Detection System For Safety (DADSS) – a Vehicle Safety Technology Approach to Reducing Alcohol-Impaired Driving – a Status Update. Proceedings of the 27th International Technical Conference on the Enhanced Safety of Vehicles, Paper Number: 23-0287, 2023.

Kasutatud õigusaktid

27. Alkoholiseadus. – RT I, 28.09.2023, 1.
28. Karistusseadustik. – RT I, 22.03.2024, 2.
29. Karistusseadustiku 01.09.2002 redaktsioon. – RT I 2002, 86, 504.
30. Karistusseadustiku 01.07.2009 redaktsioon.

31. Karistusseadustiku 01.11.2017 redaktsioon. – RT I, 07.07.2017, 5.
32. Korrakaitseseadus. – RT I, 14.03.2023, 29.
33. Kriminaalhooldusseadus. – RT I, 22.03.2024, 3.
34. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.03.2024, 4.
35. Liiklusseadus. – RT I, 22.12.2023, 4.
36. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjad ning nende ainete meditsiinilisel ja teaduslikul eesmärgil käitlemine. – RT I, 20.12.2023, 41.
37. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus. – RT I, 03.02.2023, 6.
38. Põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.
39. Schönke/Schröder, Strafgesetzbuch, 27. Auflage 2006.
40. Straßenverkehrsgesetz. – Bundesministerium der Justiz. Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/stvg/>.
41. Strafgesetzbuch. – Bundesministerium der Justiz. Arvutivõrgus: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.

Kasutatud kohtupraktika

Kasutatud Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendid

42. EIKo 28.09.2007, *Kaya vs. Saksamaa*.

Kasutatud Riigikohtu kohtulahendid

43. RKHKo 27.02.2014, 3-3-1-1-14.
44. RKKKm 12.10.2012, 3-1-1-82-12.
45. RKKKm 07.03.2019, 1-09-14104.
46. RKKKm 21.10.2019, 4-19-1178/20.
47. RKKKm 15.10.2020, 1-20-2476.
48. RKKKo 20.02.2007, 3-1-1-99-06.
49. RKKKo 07.05.2008, 3-1-1-13-08.
50. RKKKo 06.05.2009, 3-1-1-38-09.
51. RKKKo 22.06.2009, 3-1-1-49-09.
52. RKKKo 27.10.2009, 3-1-1-95-09.

53. RKKKo 26.11.2009, 3-1-1-98-09.
54. RKKKo 04.01.2010, 3-1-1-112-09.
55. RKKKo 02.06.2011, 3-1-1-28-11.
56. RKKKo 02.12.2011, 3-1-1-96-11.
57. RKKKo 13.12.2013, 3-1-1-122-13.
58. RKKKo 22.03.2019, 1-17-9941.
59. RKKKo 02.05.2023, 1-22-5306.
60. RKÜKo 12.06.2008, 3-1-1-37-07.

Kasutatud ringkonnakohtute kohtulahendid

61. TrtRngKo 03.05.2016, 1-15-9233.

Kasutatud maakohtute kohtulahendid

62. HMKo 12.01.2021, 1-21-87.
63. HMKo 21.05.2021, 1-21-2877.
64. HMKo 04.01.2022, 1-21-8598.
65. HMKo 19.01.2022, 1-22-166.
66. HMKo 23.02.2022, 1-22-823.
67. HMKo 30.03.2022, 1-22-1786.
68. HMKo 05.05.2022, 1-22-2622.
69. HMKo 10.06.2022, 1-22-2728.
70. HMKo 28.06.2022, 1-21-6784.
71. HMKo 19.09.2022, 1-22-4372.
72. HMKo 09.12.2022, 1-22-6999.
73. PMKo 15.09.2021, 1-21-5710.
74. PMKo 22.10.2021, 1-21-6908.
75. PMKo 12.01.2022, 1-21-8586.
76. PMKo 20.01.2022, 1-22-220.
77. PMKo 09.06.2022, 1-22-3284.
78. TMKo 26.02.2021, 1-21-410.
79. TMKo 14.12.2021, 1-21-8155.
80. TMKo 20.01.2022, 1-21-7991.
81. TMKo 06.02.2022, 1-22-760.

82. TMKo 10.11.2022, 1-22-4973.
83. TMKo 16.11.2022, 1-22-6035.
84. VMKo 22.02.2021, 1-20-3206.
85. VMKo 12.04.2021, 1-21-2600.
86. VMKo 29.04.2021, 1-21-2609.
87. VMKo 30.04.2021, 1-21-3166.
88. VMKo 26.01.2022, 1-21-4776.
89. VMKo 01.02.2022, 1-22-636.
90. VMKo 10.02.2022, 1-22-831.
91. VMKo 08.04.2022, 1-22-2282.
92. VMKo 23.05.2022, 1-22-2769.
93. VMKo 06.07.2022, 1-22-4104.

Kasutatud muud kohtulahendid

94. KG Berlin, Urt. v. 10.05.2022 - (3) 121 Ss 67/21 (27/21). Arvutivõrgus:
https://www.burhoff.de/asp_weitere_beschluesse/inhalte/7162.htm.
95. OLG Frankfurt am Main, judgement of 08.05.2023, Ref. 1 Ss 276/22.

Kasutatud elektroonilised allikad

96. Eelnõude infosüsteem. LS seletuskiri 2006. Arvutivõrgus:
<https://eelnoud.valitsus.ee/main/mount/eoigus/154635#092IRISu>.
97. Ellermaa, E. Ministeeriumid kavandavad seadusemuudatusi jooles juhtimise vähendamiseks. ERR, 2020. Arvutivõrgus:
<https://www.err.ee/1024267/ministeeriumid-kavandavad-seadusemuudatusi-jooles-juhtimise-vahendamiseks>.
98. European Transport Safety Council. Lithuania launches alcohol interlock programme. Arvutivõrgus: <https://etsc.eu/lithuania-launches-alcohol-interlock-programme/>.
99. European Union. Number of cars per inhabitant increased in 2021. Eurostat, News Articles 2023. Arvutivõrgus: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230530-1>.

100. IF kindlustus. Uuring: iga päev sõidavad Eestis ainult pooled autod, 2023. Arvutivõrgus: <https://www.if.ee/ifist/pressiruum/2023/uuring-iga-paev-soidavad-eestis-ainult-pooled-autod>.
101. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2022. Alaealiste õigusrikkumised. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/alaealiste-oigusrikkumised/>.
102. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2022. Liikluskuriteod. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2022/liikluskuriteod/>.
103. Justiitsministeerium. Perevägivalla riskitegurid, 2013. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/perevagivalla-riskitegurid>.
104. Justiitsministeerium. Reovees leitud levinumaid uimasteid augustis enam kui mais, 27.09.2023. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/uudised/reovees-leitud-levinumaid-uimasteid-augustis-enam-kui-mais>.
105. Justiitsministeerium. Riik otsib võimalust sõltlastest roolijoodikud liiklusest eemaldada. ERR, 2023. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1609006394/riik-otsib-voimalust-soltlastest-roolijoodikud-liiklusest-eemaldada>.
106. Korralik juht. Arvutivõrgus: <https://www.koju.eu/>.
107. Kriminaalpoliitika. Eluviisi treening. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/eluviisi-treening>.
108. Kriminaalpoliitika. Liiklusohutusprogramm. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/liiklusohutusprogramm>.
109. Madise, Ü. Õiguskantsleri selgitus kriminaalhooldaja tegevuse kohta. Arvutivõrgus: <https://www.oiguskantsler.ee/et/seisukohad/seisukoht/selgitus-kriminaalhooldaja-tegevus>.
110. National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism. Alcohol's Effects on Health. The Cycle of Alcohol Addiction, 2021. Arvutivõrgus: <https://www.niaaa.nih.gov/publications/cycle-alcohol-addiction>.
111. National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism. Drinking Levels Defined, 2023. Arvutivõrgus: <https://www.niaaa.nih.gov/alcohol-health/overview-alcohol-consumption/moderate-binge-drinking>.
112. Riigi Teataja. Kohtulahendid. Arvutivõrgus: https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/koik_menetlused.html.
113. Sotsiaalministeerium. Alkohol. Arvutivõrgus: <https://www.sm.ee/alkohol>.

114. Sotsiaalministeerium. Töötasu alammäär tõuseb 2023. aastal 725 euron. 08.12.2022. Arvutivõrgus: <https://sm.ee/uudised/tootasu-alammaar-touseb-2023-aastal-725-euroni>.
115. Tervise arengu instituut. Ainete segatarvitamisega kaasnevad riskid. Arvutivõrgus: <https://www.narko.ee/tarvitajad/kuidas-vahendada-tarvitamisega-kaasnevaid-ohte/ainete-segatarvitamisega-kaasnevad-riskid/>.
116. Tervise Arengu Instituut. Alkoholi toime. Arvutivõrgus: <https://alkoinfo.ee/et/moju/alkoholi-toime/>.
117. Tervise Arengu Instituut. Joove ja kainenemine. Arvutivõrgus: <https://alkoinfo.ee/et/moju/alkoholi-toime/purjusolek-ja-joobeastmed/>.
118. Tervise Arengu Instituut. Kainem ja Tervem Eesti. Arvutivõrgus: <https://www.tai.ee/et/kte>.
119. Tervise Arengu Instituut. Mis on narkootikumid ja kuidas neid liigitatakse? Arvutivõrgus: <https://www.narko.ee/mis-on-narkootikumid-ja-kuidas-neid-liigitatakse/>.
120. Tervise Arengu Instituut. Purjutamine. Arvutivõrgus: <https://alkoinfo.ee/et/millal-vahendada/ule-piiride/binge-drinking-ehk-purjutamine/>.
121. Terviseinfo.ee. Narkomaania ravi ja rehabilitatsioon. Arvutivõrgus: <https://www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/narkomaania/narkomaania-ravi>.
122. Tetal, C. jt. Criminal Sanctions and Recidivism, 2009. Arvutivõrgus: <https://csl.mpg.de/en/projects/criminal-sanction-and-recidivism>.
123. The Organization for Economic Cooperation and Development. Alcohol consumption, 2023. Arvutivõrgus: <https://data.oecd.org/healthrisk/alcohol-consumption.htm>.
124. Transpordiamet. Juhtimisõiguse kategooriad ja tingimused. Arvutivõrgus: <https://transpordiamet.ee/juhtimisõiguse-kategooriad-ja-tingimused#piiratud-juhtimisõig>.
125. Transpordiamet. Liiklusõnnetuste statistika. Arvutivõrgus: <https://www.transpordiamet.ee/liiklusõnnetuste-statistika>.
126. Vallikivi, L. Riik otsib võimalust sõltlastest roolijoodikud liiklusest eemaldada. ERR, 2023. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1609006394/riik-otsib-voimalust-soltlastest-roolijoodikud-liiklusest-eemaldada>.